

ALOIS LOIDL

VÉGSŐ KÉRDÉSEK

A VILÁG ÉRTELME • AZ ÉLET EREDETE • AZ
EMBER SZÁRMAZÁSA • A TÖRTÉNELEM ÉR-
TELME • AZ EMBER A LEGFEJLETTEB ÁLLAT?
VAN-E IGAZSÁGOS ÉS JÓSÁGOS ISTEN?
MIÉRT KELL SZENVEDNÜNK? • HALHATATLAN
A LELKÜNK? • LEHETSÉGES, HOGY AZ ISTEN
EMBERRÉ LETT? • JÉZUS KRISZTUS – ISTEN?

VÉGSŐ KÉRDÉSEK

„HIT ÉS ÉLET“ SOROZAT

ELSŐ KÖTET

ALOIS LOIDL

VÉGSŐ KÉRDÉSEK

OMC

WIEN, 1958

Az eredeti mű címe: Alois Loidl: **Die letzten Fragen**, Wien 1952,
Seelsorger-Verlag im Verlag Herder.

A fordítás néhány kis változtatástól eltekintve — ezek főként az újabb tudományos eredményekre vonatkoznak — az eredetinek hű mása. — Ami a helyesírást illeti, nyomdatechnikai okokból a hosszú ékezeteket (í. ú. ű) sajnos nem lehetett következetesen alkalmazni.

Mit Druckerlaubnis des Erzbischöflichen Ordinariates Wien vom 11. 9. 1958, Z. 6456/58. — Verlag OPUS MYSTICI CORPORIS bei Österr. Seelsorge-Institut, WIEN, I., Stephansplatz 3/III. Verlags-Nr 401.

A VÉGSŐ KÉRDÉSEK

Vannak emberek, akik nem tudnak huzamosabb ideig meglenni anélkül, hogy ne gondolkodjanak, ne töprengjenek a világ, az emberi élet, a szenvedés, vagy a halál értelmén. Ezek a töprengők a filozófusok. Szerencsére kevesen vannak. Hova is jutna különben a világ? Alapjában véve nem praktikus emberek, hasznavehetetlenek, a munkájuk egészségtelen. Mi születhetik ebből? Ahány filozófus, annyi vélemény. Melyiknek van igaza? Valószínűleg egyiknek sem . . .

Ez a szokásos nézet. És van benne valami. A világ értelme? Hogy mit nem akar a kis ember! Az élet jelentése? Kétségtelen, vannak szerencsés emberek: az ő életüknek van értelme. De mily kevésnek! Milyen értelmetlen ezzel szemben a sok millió névtelennek szenvedése! A végén úgyis meghal mindenki; néha valójában el sem kezdünk élni, máris meghalunk.

Bizonyára mindenki vitt véghez valami jelentős cselekedetet, a saját, a mások, vagy az egész emberiség javára. De az egész emberiségnek meg kell halnia. Túlélnek a gyerekeink, de ők is meg fognak halni. És egyszer meghal az utolsó ember is. Vajjon örökké fennáll-e a világ?

Mire jó ennyi kérdés? Úgyse tudunk rá felelni! A sok gondolkodás fejfájást okoz. Egészségtelen! Maradjunk egészségesek! Maradjunk a kézzelfogható, létező dolgoknál. Együnk-igyunk, nemsokára úgyis meghalunk. Nem ez a legokosabb?

Van értelme annak, hogy szenvedünk? Nem jobb kikerülni? Embertársunk szenvedését nem kell észrevennünk!

A múlt szenvedéseit el kell felejtenünk. Van a halálnak mélyebb értelme? Ne gondoljunk rá, míg lehet! A súlyos betegeket pedig haláluk előtt általa-

ban eltávolítják hazulról. A temető a városon kívül az élettől távol fekszik. Ott nem zavar senkit. Élvezzük az életet! „Az élvezet lealjasít“? Nem, Goethe téved! Mi normális emberek vagyunk, nem az állati szenvedély hajt bennünket. Mi a természetet és a művészetet akarjuk élvezni, örülni akarunk a tudománynak és technikának, a munkának, a sportnak és a játéknak, természetesen enni és inni is akarunk, szeretni és nevetni, egyszóval: emberek akarunk lenni!

Emberek? Már is itt vagyunk az első kérdésnél.

MI AZ EMBER?

Minek bonyolódjunk bele ilyen gyanús kérdésekbe? Tulajdonképpen nincs is időnk rá. És azonkívül, csak tudjuk, hogy mi magunk mik vagyunk! Természetesen a választ először meg kellene fogalmaznunk. De ebben sem látunk nehézséget. A kérdés fölösleges. Vagy talán nem az?

Most az egyszer nem akarjuk kikerülni. Végtére értelmes lények vagyunk. Bár Goethe kigúnyolja az embert: „Kérkedik értelmével, de csak arra használja, hogy állatibb legyen minden állatnál.“ Ám ez nem vonatkozik minden emberre, csak egyesekre. Kell is használnunk értelmünket. Az értelem kétségtelenül nem másodrendű dolog. Megkülönböztet az állattól. Az ember lényegéhez tartozik. Nélküle nem lehetnének emberek. Tehát ha emberek akarunk lenni, használnunk kell értelmünket.

A filozófusok dolga?

Igenis foglalkoznunk kell azokkal a kérdésekkel, amelyek bennünket érintenek. A világ értelme, az élet célja, a szenvedés jelentősége — mindez talán nem érdekel minket? Kutatjuk, alakítjuk és élvezük a világot. Tehát megéljük a világot és benne önmagunkat. Szennvedünk és meg kell halnunk. Senki sem térhet ki e végső kérdések elől!

Gondolkodásunk, cselekedeteink, akármilyenek is, ha nem is tudatosan, már feltételezik egyéni állásfoglalásunkat. Valahogyan tehát már feleltünk is a kérdésekre. Vajjon helyes-e a feleletünk?

Honnan származunk?

Régen, még az iskolában úgy tanultuk, hogy Isten porból teremtette az embert s beléje lehelte az élet leheletét, így vált az ember élővé. Így van a Bibliában. Mikor gyermekek voltunk, szívesen olvastuk és hittük ezt.

De felnőtt korunkban a mesevilággal együtt ez a magyarázat is eltűnt. Közben hallottuk és olvastuk, — s ez talán jobban meg is világította a kérdést, — hogy minden élőlény egy tőből származik, és a sokféle növény és állat és maga az ember is több millió év alatt fejlődött ki (mi ehhez képest a Biblia néhány évezrede!).

Az volt aztán az új, érdekesítő újság, amikor Darwin és Haeckel könyve megjelent! Sokat vitatkoztak rajta újságok, könyvek, tudományos kongresszusok, politikai gyűlések. Ma már a származáselmélet magától értetődőnek, helytállónak látszik. Lehetetlen gondolat, hogy Isten időről-időre (teremtési vágyból, vagy unalmából?) különböző élőlényeket teremtsen!

Igaza van-e a Bibliának?

A Bibliát egyesek természettudományos tan-könyvként kezelték. Ez tévedés volt. Az Egyház is tévedésnek minősíti ezt a véleményt. Aki katolikus részről tartani akarja, jogosulatlanul teszi, aki pedig a tudomány oldaláról a katolikus Egyház ellen érvként felhossa, az igazságtalan.

Isten azért adott az embernek értelmet és tudás-szomjat, hogy a világot kutassa, uralkodjék a természet fölött és felhasználja a maga számára annak erőit. A tudomány teljesíti a feladatot, melyet Isten az emberre rótt. A Biblia, az isteni kinyilatkoz-

tatás, nem akarja fölöslegessé tenni a tudományos kutatást. Nem akar természettudományos tankönyv lenni, és nem is lehet azzá. Célja vallásos. A természettudományos kérdésekben alkalmazkodik a korabeli felfogáshoz. Ha 2000 évvel ezelőtt a mai természettudományos magyarázatot adja, senki sem értette volna meg. Ha meg a legutolsó természet-tudományos ismereteket közli, akkor korunkban is teljesen értelmetlen lenne. Mert végső természet-tudományi ismereteink még ma sincsenek.

Mint később beigazolódott, a XIX. sz. materialistáinak jogosulatlan elbizakodottságára vall az a felfogás, hogy a tudomány lényegében célt ért. W. H. Nernst fizikus 1893-ban írhatta: „Hiszem, hogy korunkkal a nyugodt és eredményes fizikai és kémiai kutatások részletkidolgozásának ideje elérkezett; az elgondolások nemcsak megszülettek, hanem ki is érlelődtek.“ A 20. század egyik legnagyobb fizikusa pedig így vélekedik: „A mi tudásunk, összehasonlítva a XIX. század fizikusainak tudásával, hatalmasan kibővült és elmélyült, de ugyanez áll kétségeinkre és nehézségeinkre is. (Einstein A. és Infeld Lipót: „A fizika fejlődése“, 1950. 146. oldal.) És Heisenberg Werner, az atomfizika és a quantumelmélet uttörője, megismételte azt a vallomást, amelyet 300 évvel ezelőtt minden idők legnagyobb természetkutatója, Newton I. tett: „Nem tudom, minek tart a világ, de magam előtt olyanok tűnnek, mint egy gyermek, aki a tengerparton játszik és örül, ha egy simább kavicsot, vagy egy szebb kagylót talál, míg az igazságnak hatalmas óceánja felderítetlenül terül el szeme előtt.“ Valójában, a tudomány sok „biztos“ megállapítása, amellyel a materialisták bizonygatták világnézetük igazságát, tévedésnek bizonyult (igly pl. a „világéter“, amely valójában nem létezik).

Hogy egyes egyháziak a Bibliát szembehelyezték a természettudománnyal, mint ahogy ez Galilei esetében is történt, biztosan senkinek sem ártott

annyit, mint magának az Egyháznak. Ennek ellenére Kopernikus és Galilei mégis halálukig hüek maradtak katolikus hitükhöz.

A katolikus hívő is elfogadhatja a származáselméletet. Nemcsak a mai időkben. Mikor még egy tudós sem törte fejét az ember származásán, már akkor jelentős és tudós egyházatyák foglalkoztak a fejlődéssel. Már 1500 évvel ezelőtt figyelmet bennünket a nagy püspök és tudós, Szent Ágoston, hogy a bibliai teremtéstörténetet nem szabad tulságosan primitíven magyarázni: „A Teremtőt nem szabad fazekasnak feltüntetni.“

Korunk tudósainak, akik nagy tömegben ismét a valláshoz fordultak, nem jelent a bibliai teremtésteória semmi nehézséget. Ellenkezőleg!

Mi a mai tudomány állásfoglalása?

Mózes I. könyvének hatnapos teremtéstörténete szerint a Föld keletkezésének következő korszakait különböztetjük meg:

1. Az alaktalan és rendezetlen, vízzel fedett és sötétségbe burkolt Föld kora.

2. A sötétség megszűnése, a világosság és sötétség váltakozása, nappal és éjtszaka.

3. A föld és víz elválasztása Föld felszínén.

4. A növényvilág megjelenése.

5. A csillagok láthatóvá válása.

6. A víziállatok és madarak megjelenése.

7. A szárazföldi állatok megjelenése.

8. Az ember megjelenése.

Megdöbbenően hasonlatosak a modern tudomány eredményei. Ezek a következők:

Földünk történetében volt egy korszak, mikor élet még nem volt (folyékony, tüzes, forró állapot). Mihelyt az élet alapfeltételei megvoltak, különböző élőlények jelentek meg. Nem egyszerre jelentek meg, hanem meghatározott egymásutánban, először

egyszerűbb alakok, később a magasabb fejlődési fokozatok. Amint az első világosság áttörte az atmoszféra gőzölgő burkát, megjelenhettek a világosságot igénylő zöld növények. Csak azután jelenhetett meg az ember és állat, mert táplálkozásuk miatt teljesen a növényzettől függenek. A fejlődés fokának megfelelően először víziállatok, azután madarak és szárazföldi állatok, végül utolsónak az ember jelent meg a földön.

A régebbi időkben nem volt rá semmi ok, hogy a bibliai teremtéstörténetet ne szószerint vegyük. Ma azonban, amikor a tudományos világkép alapjában megváltozott, szükségessé vált ez. De miért kellene, hogy egyezzenek, akár csak nagyjából is, Mózes tudósításai és a modern természettudomány eredményei? Nyilvánvaló, itt csak költői formáról van szó, amely Mózes első versét: „Kezdetben teremtette Isten az Eget és a Földet“, népszerűen dramatizálja. Ezzel a teremtés gazdagságát és sokoldalúságát mutatja be, s míg a dolgok és élőlények teremtését a hét egyes napjaihoz kapcsolja, ezzel a szombat megszentelésének célját is szolgálja.

Mégis meg kell említenünk, hogy Mózes emellett bizonyos rendet tart (ellentétben a világ keletkezéséről szóló mitoszok lehetetlen elképzeléseivel). Ez a rend pedig sok esetben párhuzamba állítható a jelenkor tudományos világszemléletével.

Az élet keletkezése

Az élet keletkezésének érdekes kérdése a népek gondolatvilágát mindig nagyon izgatta. A fejlődéstudomány elmélet lelkes hívei bebizonyított tényként állították, hogy a legegyszerűbb élőlények a föld évmilliós története folyamán a természeti erők véletlen együttműködése következtében élettelen anyagból keletkeztek; az ősnemződés e merész elgondolása — amit népszerű írásokban széltében-hosszában terjesztettek — lassanként elnémult. Ameny-

nyire a tudomány eddig megállapíthatta, élőlény csak élőtlől származhatik.

Az ősnemződés tehát nincs bebizonyítva. De ép oly következetesnek látszik, mint az állat- és növényvilágban a fejlődéselmélet megbízható tétele.

Számtalan kutató dolgozik napjainkban ezen az érdekes problémán. De senki sem tudott még életet előállítani. (Az ú. n. „folyékony kristály“-nak, amely olyan sok beszédre adott alkalmat, éppúgy nincs semmi köze az életfolyamathoz, mint pl. valamilyen kenhető anyagnak a vajhoz.) Az ősnemződés elfogadására még nincs megfelelő bizonyíték. Ha azonban mégis sikerülne egy egyszerű élőlényt előállítani, ez is csak azt bizonyítaná, hogy az emberi szellem képes életet is előállítani, de nem azt, hogy ilyen élet véletlenül keletkezett a természetben. A múlt században nagyon primitív elképzeléseink voltak erről a lehetőségéről. Ma tudjuk, hogy a protoplazma, amely minden élet feltétele, nem „kocsonyás folyadék“, hanem nagyon is komplikált organizmus, magasrendű képződmény, melyben számtalan építőelem meghatározott rendben illeszkedik össze. Ezek részben ismét rendezett állapotban vannak, pl. a fehérjékből álló polypeptidlánc. Hogy ez építőelemek a természetben véletlenül keletkeztek, éppen olyan elképzelhetetlen, mint az, hogy valamely vasbányából minden emberi segítség nélkül autó legyen, vagy a kölni dóm egy hegyomlás következtében keletkezett volna. Ma az élő és élettelen világ között átmenetként emlegetik a „vírus“-okat (a gyermekbénulás és skarlát okozói is ide tartoznak). Újabb vélemény szerint ezek óriásmolekulák s ezeknek keletkezése minden bizonnyal egy élő szubsztanciát feltételez. Ezek szerint hiányzik az életnek sokat keresett első fokozata, még a „primitív“ élőlényekről (baktériumok) is kiderül — a mindig fejlettebb kutatás következtében —, hogy egyáltalán nem primitívek. Hogy hogyan oldódik meg az élet eredetének kér-

dése, azt ma még nem tudhatjuk. Lehetséges, hogy megoldatlan marad. Azonban semmi esetre sincs ennek a kérdésnek olyan világnézeti jelentősége, mint azt sokan elképzelik. Mert nem az „ősnemződés a teremtéssel szemben“ a sarkköve a világnézeti ellentétnek, hanem egyedül ez a kérdés: „van Isten“ vagy „nincs Isten“. A materialisták számára csak egy eredet nélküli, bizonyos törvények szerint létező anyag van. A keresztény világnézet szerint a mindenben működő és az anyagon uralkodó szellem a legfontosabb. Elképzélhető, hogy Isten adhattott volna az élettelen anyagnak alakító erőt és képességet, hogy bizonyos feltételek következtében élőlényé váljék és mindig magasabb és tökéletesebb egyedé fejlődjék. Ma sokan Istenhez méltóbbnak tartanak egy olyan teremtést, amely egységes céltudatosságot tartalmaz, mint az egyszeri teremtés gondolatát, amely futószalaghoz hasonlít. A szak tudósok közül ma sokan vannak azon a véleményen, hogy az étellel valami egészen új lépett a világba: az organizmusok magasabb létmódja, mely a szervetlen világhoz képest új alakító és rendező elvek hatása alatt áll.

Természettudomány és vallás

Téves az a gyakran fellépő vélemény, hogy a tudományos kutatás eredményei az Egyház tanítását veszélyeztetik. A katolikus vallás a tudomány valódi eredményeivel sohasem kerülhet ellentétbe. De az megtörténhetik, hogy katolikusok a tudomány téves feltevéseit védelmezik és képviselik. Erre klasszikus példa, hogy a Galilei elleni perben a római Kongregáció elítélte a kopernikusi tant. A tudomány és vallás közötti ellentétek csak látszólagosak voltak és a természet fokozatos megismerésével mindig elsímultak. Az Egyház nagy érdeklődéssel vesz részt a tudományos igazságkeresésben. Természetes, hogy az egyházi fórumok is tévedhet-

nek a tudomány területén. Hiszen magában a tudományban is minduntalan általánossá váltak bizonyos téves feltevések, melyek a haladást gátolták.

Minden valódi természettudományos tételnek meg kell végeredményben egyeznie az igazsággal. Csak egy igazság van. Maga a természet is Isten megnyilatkozása. Nem véletlen következtében voltak, vagy váltak a természettudósok mélyen vallásos, hívő emberekké. 1939-ben Dr. Eberhard Dennert tanár kiadott egy könyvet. Ennek címe: „Isten csodája, a természet“; e könyv megírásában munkatársa volt a természettudomány 15 vezető egyénisége, köztük a modern fizika úttörője, Max Planck, aki az 1938. évben tartott híres Baltikum-előadásban („Vallás és természettudomány“, Lipcse 1942. 9. kiadás) megállapította: „Akárhová és akármilyen távolra tekintünk is, a vallás és természettudomány között sehol sem találunk ellentétet, sőt inkább teljes egyezést a döntő kérdésekben. Vallás és természettudomány — mint ahogy egyesek napjainkban hiszik, — nem zárják ki, sőt inkább ki egészítik egymást.“ És egy olyan tudós, mint Max Hartmann, a berlini „Vilmos Császár Élettani Intézet“ vezetője ezt vallja: „Egyre inkább észrevehető a pozitív állásfoglalás a vallás és Isten mellett. Továbbá állandóan növekszik azoknak a tudósoknak a száma, akik nyilvánosan, a legkülönbözőbb módon, más-más indítékból hitet tesznek Isten és a vallás mellett.“ (Vallás és természettudomány, Jéna, 1940.)

A származáselmélet

Napjainkban a legtöbb természettudós bizonyítottnak látja a fejlődéselméletet, az összes élőlények közös származásának tanítását. A neves tudósok egész sora egyre nagyobb számban fogadja el azt az elméletet, hogy az ember származásának a fajok keletkezésében egyéni útja van (Edgar Dacqué, Max Westenhöfer, Otto Kleinschmidt és mások: For-

menkreislehre). Viszont e témát: „Az ember testi származása az állatvilágból“, a természettudósok párizsi nemzetközi kongresszusa 1947-ben nem tette többé vita tárgyává. Ennek a kérdésnek a megoldását a tudósok lezárták veszik. Mégis számtalan megoldatlan nehézség marad még fenn; s tekintettel arra, hogy a múltban a tudomány gyakran téves utakon járt, indokolt bizonyos fokú óvatosság. A fejlődéstudomány jelentős és gyümölcsöző elmélet, mely az őslénytant, a biogeográfiát, geológiát és genetikát tényeire támaszkodhat. Az így nyert eredmények valószínűtlenné teszik azt a felfogást, hogy az élővilág több egymástól független törzsből fejlődött.

Az Egyház több képviselője a származáselmélet ellen foglalt állást. Ez az Egyháznak nagy kárára volt. Az is igaz viszont, hogy az ellentétes állásfoglalásra egyes tudósok tulkapásai kényszerítették őket. Olyan emberek is, mint Ernst Haeckel („A világrejtély“ c. művében), egészen helytelen filozófiai következtetéseket vontak le bizonyos tudományos elméletekből, melyeket biztos tényeként állítottak be, és azután kijelentették, hogy a tudományos ismeretek egyértelműen megcáfolják a vallás tanításait. De ez semmiképpen sem volt igaz. Ha a tudósok a saját területükön maradtak volna, nem lett volna a teológusoknak okuk arra, hogy küzdjenek ellenük. És ha a teológusok védekezésükben mértéket tartottak volna, nem veszítették volna el oly sokan az Egyházban való hitüket. Szent Ágoston, minden idők egyik legnagyobb egyháztanítója már másfél évezreddel ezelőtt modern elveket képviselt a fejlődéstudománnyal kapcsolatban és Aquinói Szent Tamás, a „skolasztika fejedelme“ kb. 600 évvel ezelőtt azon a véleményen volt, hogy Isten bölcsességének jobban megfelel, hogy mindaz, amit „teremtett okok“ által alkothatna, magukból ezekből az okokból fejlődjen ki (pl. az új élőlények a már meglévő korábbiakból). Tehát, mint lát-

juk, a fejlődéstudélet nem új a teológia területén.

Az az állítás, hogy a bibliai teremtéstörténet szerint a különböző élőlények a maguk sokféleségében a teremtés kezdetétől egészen változatlanul, alakulás nélkül léteznek, a bibliai szöveg hibás ismeretén alapszik. Az Irás nem azt mondja, hogy Isten egy bizonyos állatot, vagy növényt „teremtett.“ Hanem azt olvashatjuk: Mondá Isten: „Hajtsón a föld füvet . . . és gyümölcstermő fát“, majd „hozzon létre a föld élőlényeket“. Isten egyszerűen mondotta: „Legyen.“ Erőt adott az anyagnak, hogy legyen, és a vízből és földből, amelyhez hatalmas körforgásban egykor minden élő visszatér, kisarjadtak a zöld növények, és megjelentek a különböző állatok. Nem egyszerre történt a teremtés, hanem meghatározott sorban, nagy időközökben.

Tehát a Genézis teremtéstörténete és a származástudélet között nincsen ellentét, és senkisé akadályozza a hívő katolikusokat abban, hogy kövessék azt az állásfoglalást, hogy a növény- és állatvilág ma létező alakjai más alakból fejlődtek, s a Föld évmilliók életében korábbi, egyszerűbb formákból valamilyen módon alakultak. Hogy ez hogyan történt, azon lehet vitatkozni. Nem ad teljesen kielégítő választ sem a lamarckizmus, mely a szerzett tulajdonságok öröklődésében látja a fejlődés okát; sem a darwinizmus, mely a véletlenül keletkezett és a „létért való küzdelemben“ megfelelőbbnek mutakozó formák továbbélésében keresi az okot; sem De Vries mutáció-elmélete, mely a darwinizmus továbbfejlesztése, amennyiben a hirtelen fellépő változásoknak, mutációknak tulajdonít döntő szerepet. Minden, ebben a kérdésben végzett kísérlet inkább arra mutat, hogy egészen más, nem a mi tapasztalati körünkbe tartozó okok (nem ható, hanem célok) határozzák meg és befolyásolják az organizmusok fejlődését.

Bár a lamarckizmus, darwinizmus és mutáció-elmélet nem tudja a fejlődést megnyugtatóan meg-

magyarázni, maga a fejlődés és a leszármazás, amelyre a meglévő tényekből következtetünk, nem kétséges. Mi következik ebből az emberre vonatkozóan?

Az ember — a legfejlettebb állat?

Arra lehetne következtetni, hogy az ember, mint az élő teremtett világnak része, semmi más, csak egy kis ág az élet fáján, egy hosszú láncnak utolsó szeme. Állati elődei vannak. Nem kell ennek pontosan majomnak lennie, de mindenesetre kézenfekvő, hogy az ember és az emberszabású majom egy közös őstől származik.

A Bibliában különben sehol sincs megemlítve, hogy az emberré-válás hirtelen, robbanásszerűen történt. A szavakat: „ekkor alkotta Isten az embert a föld anyagából“ lehet fokozatos folyamatként is értelmezni. Hogy az ember létét közvetlen teremtésnek köszönheti, vagy a föld porának állapota és az ember kész teste között még fokozatok voltak, a Biblikus Bizottság döntése szerint tiszta tudományos kérdés és a vallás szempontjából semmi jelentősége sincs.

Az ember tehát — így lehetne tovább következtetni — pontosan véve szintén csak állat. Teste állati test. Csontvázának minden csontját össze lehet hasonlítani a majom, denevér, vagy főka megfelelő csontjával, s ugyanígy van az izmokkal, idegekkel, véredényekkel és a zsigerekkel (Darwin).

Minden testi funkciója megfelel az állat testi funkciójának: látás, hallás, szaglás, izlelés, mozgás, alvás, evés, ivás, kiválasztás, nemzés, szülés, szoptatás stb. Az ember a legfejlettebb állat, eszes állat.

Eszes állat?

Az agyvelő fejlődése, amit — amint mondják — az egyenes járás tett lehetővé, az embernél a szellemi képességek páratlan fejlődését eredményezte.

Az állatok különböző artikulálatlan hangja (féle-

lem, hívogató, szerelmi és tudósító kiáltások), az embernél artikulált beszéddé fejlődött. Az állatok primitív, csak a legközelebbi és életfontosságú dolgra kiterjedő gondolkodása az embernél már az egész világot átfogó megismeréssé és gondolkodássá vált. Az érzelmi élet mélyebb, gazdagabb és bensőbb lett, s ezáltal az emberből nemcsak tudós és technikus, hanem művész, költő, énekes, festő és építész is lett, tágabb értelemben, mint az állatvilág technikusai és művészei. Továbbá az emberi együttélésből különböző szabályok származtak, amelyeket ma (a végtelen hosszú fejlődés folyamán testté és vérré válva) erkölcsi öntudatnak, a jó és rossz felismerésének, lelkiismeretnek nevezünk.

Az állatok lelki élete

Az állatok is — így állapították meg, — egészen az önfeláldozásig menő anyai szeretet megható példáit mutatják. A kutya is büntudatosan somfordál, ha gazdája parancsa ellenére cselekedett. Mindazt, amit emberinek képzelünk, tökéletlenül, fejletlenebb fokon megtaláljuk az állatnál is. Ha az állattal nem a magas kulturájú európai embert állítjuk szembe, hanem a primitív vadembert, mindjárt könnyebben érthető minden...

Nem vagyunk-e alapján véve meggyőződve arról, hogy ennek így, vagy hasonló módon kellett lennie? Hogyan lehetne másképen elképzelnünk az emberré válást? Nem térhetünk vissza gyermekkori hitünkhöz. Az ember a „teremtés koronája“ (ki tudja, hogy más csillagzaton nincs-e tökéletesebb lény), a legfejlettebb állat. Meggyalázza, kigúnyolja ez az embert? Nem. Hogy is mondja már Goethe? „... és megismertetsz engem testvéreimmel a csendes bozótban, levegőben és vízben...“ Szent Ferenc nemcsak a virág- és gyümölcstestvérekről énekelt, hanem a Földanyáról, a Nap-, Szél- és Tűztestvérről is. Minden testvér, minden egy-

séges a világban. E nézet nagyszerűen megnyugtató az emberi szellem egységre való törekvését. De vajjon helyes-e?

Az ilyen költői szavakban bizonyára megbújik az igazság egy kis magja. De legyünk óvatosak: „A legtöbb tévedés onnan származik“ — mondja a nagy francia gondolkodó, Pascal, — „hogy az igazságot csak egyik oldalról, a többi kizárásával szemléljük.“ Ezt meg kell gondolni, mielőtt még egyszer feltesszük a kérdést: Mi az ember?

Test és szellem

Ha az ember csak testből állana, akkor talán keveset hozhatnánk fel a legfejlettebb állat tétele ellen, akármennyire is különbözik az emberi test az állattétől. De vajjon nem értünk-e egyet abban, hogy az ember lényege nem annyira a testtel, mint inkább a szellemmel határozható meg? Az értelmes szellem az, amely bennünket emberré tesz, akár afrikai négerré, akár európai Nobeldijassá!

Ha a Bibliában olvassuk: „Isten az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette“, akkor nyilvánvalóan nem annyira az ember testére gondolunk, hanem inkább az ember szellemére, az értelmes lélekre. Mert: „Isten tiszta szellem“, tanítja a katekizmus már a kicsiket, és hozzáteszi: „olyan lény, akinek a legtökéletesebb értelme és szabadakarata van, de teste nincs.“

Kérdeznünk kell ezek után: Az emberi szellem teljesen új valami-e a világban, amely csak az emberben van meg, vagy az állatvilágban is megtaláljuk a szellemi fejlődés kezdő stádiumát?

Ennek a kérdésnek nagy jelentősége van. Nem kaphatjuk meg az ember valódi képét, ha ezt meg nem oldjuk. Kérdezzük tehát: ha mélyebben gondolkodunk, megállhatja-e a helyét az az előbbi megállapítás, hogy az ember gondolkodása, nyelve, kultúrája és erkölce csak csúcspontja annak a fejlődési sorozatnak, amely már az állatnál kezdődik.

Vagy pedig egyedülálló lény az ember, akinek az állatvilágétól különböző képességei, különböző feladatai és különböző céljai vannak? Olyan lény, amely csak bizonyos vonatkozásban egyezik az állattal (pl. a test, az ösztönélet) éppúgy, mint ahogy az élő és élettelen lényekben közös az, hogy anyagból, kémiai elemekből és vegyületekből állanak.

Lássuk csak sorjában!

A gondolkodás

Vegyük mindjárt a gondolkodást. Miben áll ez? A pszichológus azt mondja: a viszonyok felfogásában. Ezeket a viszonyokat rögzítjük meg fogalmakban. Pl. Két vonalat láttunk. Összehasonlítjuk és megállapítjuk, hogy egyforma hosszúak. Ezzel az egyenlőség viszonyát megértettük. Ez szellemünk teljesítménye. Az egyenlőség fogalom. Különböző dolgokra alkalmazható. „Kerek“: ez is fogalom. A világ minden kerek tárgyára alkalmazható. Elképzelhetetlenül nagy azoknak a fogalmaknak száma, amelyekkel az emberi szellem dolgozik, melyek összehasonlításával „ítéleteket“ alkot, s az ítéletek további összehasonlítása során „következtetéseket“ végez.

De mit jelent: fogalom, ítélet, következtetés? Erre felel röviden a logika, a gondolkodás tana. A fogalmat nem szabad összetéveszteni a képzettel. A képzet mindig egyedi és érzékelhető dolgot mutat. A fogalom viszont az egyes dolgok fölé emelkedik, több dologra alkalmazható, általános. Képzetei az állatnak is vannak. Sőt az állatok is vissza tudják idézni ezeket a képzeteket, éppúgy, mint az ember, tehát emlékezetük van. Azonban fogalmakat alkotni, ezeket összehasonlítani és következtetni az állat nem képes. Ezért gondolkodni sem tud. Nincs logikája. A szellem világa zárva van előtte.

Ezekkel a dolgokkal mindenkinek foglalkoznia kell, mielőtt valamit állít. Mennyi értelmetlenséget fecsegnek könnyelműen az emberek!

Gondolkodik-e az agyvelő?

Gyakorta hangoztatott ellenvetés, hogy mégis-csak az agyunkkal gondolkodunk. Az állatoknak is van agyuk. Az ember agya nem nagyon különbözik az állatétól, csakhogy az élőlények közül ő kapta a legtökéletesebb szervet a gondolkodásra. Így a gondolkodása is a legtökéletesebb.

Ez a feltevés azonban nem állja meg a helyét. Az agy bizonyára előfeltétele a gondolkodásnak (de nemcsak az agy, hanem az egész emberi test vesz részt a gondolkodásban!), viszont a gondolkodás épp úgy nem az agy teljesítménye, mint ahogy a szobor sem a márványtömbé (Fischl). Az emberi szellem az, amely gondolkodik, a szellemi lélek, tehát valami egészen más, mint az anyag. Az agy, az érzékszervek és az egész test szolgáltatja az anyag feletti szellem részére a gondolkodás tárgyait. Ez a test lényeges feladata: a test a szellem eszköze.

A fogalmakat az emberi szellem érti meg. Éspedig csakis az emberi szellem. A világgal szemben áll, önmagát a világtól különbözőnek tartja. A tevékeny szellem megismeri önmagát. Így áll elő az öntudat. Az ember megismeri a dolgokat és felfedezi, hogy az én az, amely a dolgokat megismeri. A szellem önismerete emeli az embert, és csakis az embert, a személy méltóságára. Hogy mily kevés ember van tisztában evvel az alapvető ténnyel, abból látjuk, hogy sokan sírhelyet adnak s emlékművet emelnek állataiknak. Észtelenség! Avval, hogy az állatokat testvéreinknek tartjuk, semmibe vesszük a köztünk lévő lényeges határokat. Ne felejtjük el: emberek vagyunk, nem állatok, — de azért még szerethetjük az állatokat!

Tudnak-e az állatok beszélni?

Az emberi beszéd és az állati hangok összehasonlítása felületes gondolkodásra vall. A beszéd nem az állati hangokból „fejlődött“. Az állat kiáltásai

ép úgy érzéshangok, mint a kisgyermek sirása. Ez sem korábbi foka a beszédnek. Ezek a hangok a belső állapot, fájdalom, vagy öröm kifejezései. A szavak azonban önkényesen választott jelei, szimbólumai a tárgyoknak. Gyermekkorunkban tanuljuk meg a szavakat szüleinktől és nevelőinktől. Az emberi beszéd egy új elemet tartalmaz: az általános figyelembevételét. Ez pedig szellemi tevékenység.

Azért nem beszélnek az állatok, mert nincs alkalmas beszédszervük? Nem. Hanem azért, mert nem képesek fogalmat alkotni, tehát szavaik, kifejezéseik sem lehetnek. Örömet okoz, hogy belső életünkben néha sokat belemagyarázhatunk az állatokba: „emberiesíthetjük“ őket. (Bőven találunk erre példát a mesékben.) Ez sokszor oda vezet, hogy elfeledjük az áthidalhatatlan szakadékot.

Az ember származásának titka

A gondolkodást és beszédet illetően az ember és az állat között áthidalhatatlan szakadék van. Elfogadhatjuk azt a véleményt, hogy az ember testileg az állattól származik, de még így sem tudjuk megmagyarázni az emberré válást, mint az állatvilágból való lassú fejlődést. Fel kell tennünk egy meghatározott eseményt, amely által az a lény megszűnt állat lenni és emberré lett, egy bizonyos eseményt, amelyben ez a lény, a szellemi lélekkel felruházva, először ismerte meg a világot és vált öntudatosá. Itt a természettudósok magyarázat-kísérletei nem sikerülhetnek: ez hatáskörükön kívül esik. A szellemet nem származtathatjuk az anyagból. Csak egy tökéletes, független szellem (tehát csakis az abszolút szellem, Isten) lehet közvetlen létrehívója. Isten lehelte tehát az emberbe a halhatatlan lelket?

Ezt nehéz elképzelni. Nem hangzik-e elbizakodottan: a kis ember, egy porszem a porszemnyi Földön, a milliószor millió csillag és világköd végtelenségében, az ember, ez a semmi — halhatatlan?

Ezt a kérdést nem kerüljük ki. De maradjunk most a materialisták által vázolt ember alakjánál. Még sok mondanivalónk van, ami megerősíti véleményünket, hogy még akkor is lényeges különbség van az ember és állat között, ha elfogadjuk az állatvilágból való testi származást. Ez a különbség különösen akkor tűnik fel, ha kihangsúlyozzuk az emberi és állati test hasonlatosságát.

Kultúra az állatoknál?

A tudomány és a művészet kizárólagosan az emberi szellem képességei. Csodálkozunk, amikor sok ezer év előtt élt népek művészeti és technikai teljesítményeiről hallunk. Bármilyen messze is megyünk vissza a történelembe, azt tapasztaljuk, hogy a legrégebb ember is használta a tüzet és a szerszámokat. A művészet olyan idős, mint az ember. A legrégebb koponyákat (Pitldown csoport), 600.000 évesnek mondják. Az agy kapacitása nem különbözik a mai emberétől. A Pithecanthropus-t és a neandervölgyi embert, akik laposhomlokúak, és agyuk kisebb kapacitású, sokáig a mai ember elődjének tekintették, valójában azonban nem oly régiak és ma kihalt oldalágnak tartják. De ezek is használták a tüzet és szerszámokat, tehát nem félemberek vagy félállatok voltak, hanem tökéletes, teljes emberek.

A tudományra, művészetre, technikára való igény az ember lényeges tulajdonsága. Ha ezt elvetjük, akkor a szellemet is el kell vetnünk. De akkor magát az embert is el kell vetnünk. Az állatok nem találnak fel semmit, nem alkotnak semmit. Kultúrája csak az embernek van. Soha egy állat sem talált ki szerszámot. Egyszerűen hamis az a következtetés, amely a „vad“ népek ú. n. „primitívségét“ az ember állati származására vezeti vissza, és a kultúra haladását az organikus fejlődésnek tulajdonítja. Kultúránkat és civilizációnkat őseink képességeinek köszönhetjük, akik valaha kétségtelenül szintén „primitív“ emberek voltak. Kultúra

nem keletkezik egyik napról a másikra. Sok nemzedék összmunkája: az egyiktől átveszi a másik a szellemi alkotásokat, és azután továbbfejleszti.

Ezzel szemben a pók évezredek óta egyformán fonja a hálóját és egyik pókgenerációnak sem jut eszébe ezen javítani. A rigó és a pinty mindig ugyanazt a dalt dalolja, amely épúgy nem változik, mint az erdő susogása és a hullámok csapkodása. A teremtmények Alkotója bizonytalán művész, a teremtett lények azonban nem azok. Ők ösztöneik szerint cselekszenek. Csak az embernek adatott szellem és szabadság. Sem a növénynek, sem az állatnak nincs szelleme. Csak az ember alkot. Az állatnak nincs kulturája.

Az állat erkölcsi cselekedetei?

Van-e bizonyítéka az állat erkölcsi magatartásának? Herbert Spencer filozófus (1820—1903) egészen komolyan beszél az állati etikáról és a kutya-történetek egész sorával akarja az állatok erkölcsi cselekedeteit bemutatni. Az ilyen nézetek egyáltalában nem újak. A középkorban akadtak állatperek, előfordult pl., hogy lovakat ítéltek halálra. Ezen ma már csak nevetünk, mint az anekdotákba illő együgyűségeken. Az állat nem személy, nincs szabad akarata, nincs erkölcsi öntudata, nincs istenfogalma. Istenhit nélkül pedig nincs erkölcsiség, mert az erkölcsiség a lelkiismeretben gyökerezik. Az erkölcsiség ténye kényszerítő erővel mutat rá egy olyan lényre, akivel szemben kötelességeink vannak.

Egy, a vallástól független erkölcsstan megállapíthatja azt a tényt, hogy erkölcsi törvények élnek bennünk, de nem tudja megmagyarázni, hogy mi az, ami bennünket ezek megtartására kötelez. Az erkölcsös cselekvéshez erőt csak az istenhit adhat.

Az emberi szabadakarat elfogadása nélkül nem állhatna fenn erkölcsi elhatározás és felelősség.

A jó és rossz között választás csak az ember számára lehetséges, mert csak az ember szabad. Az állat mindig természetének megfelelően cselekszik. Az ösztönei vezetik. Csak az ember tud lelkiüsmere-tével ellentétesen cselekedni.

Ha egy gonosztevőt állatnak nevezünk, igazságtalanok vagyunk az állattal szemben. Az állatok hozzánk hasonlóan Isten teremtményei, nincs okunk rá, hogy ócsároljuk őket. Ha a kutya gazdája elől félelmében elbújik, ezt nem azért teszi, mert bűnösnek érzi magát, hanem, mert visszaemlékszik korábbi élményeire, amelyekhez hasonló események bekövetkezését várhatja. Ennek semmi köze sincs az erkölcsiséghez. Csak az embernek van lelkiismerete. Isten hangját érzi lelkében. A Herbert Spencer-féle kísérleteknek nincs értelmük. Az állat-erkölcstan elképzelése önellentmondás.

Vallás az állatnál?

Az újabb néprajzi kutatások nem igazolják a materialista tanítást, mely szerint a vallás álomképekből és félelemérzetekből keletkezett. Bebizonyított tény, hogy az ú. n. „primitív“ népeknek gyakran csodálatosan magasrendű istenfogalmaik vannak. Az egyistenhit (monotheismus) nem alsóbbrendű istenképzetektől fejlődött ki, hanem eredeti. Kétségtelen, hogy e primitív népek nem maguk alkották meg ősi istenhitüket. Egybenhangzó vallomásaik alapján ezt őseik sem tették, hanem az Istenben való hit nemzedékről-nemzedékre szállt. Ebből magától kínálkozik a feltevés, hogy Isten valóban — közvetlenül, vagy közvetve — adott kinyilatkoztatást az embernek. Erre mutat valamennyi világrész népeinek a Paradicsomról és a bűnbeesésről szóló hagyománya, amiről majd később lesz szó. A többistenhitre való áttérés, amit minden régi kultúrnépnél megfigyelhetünk (a zsidó vallás kivételével), hanyatlási tünet.

A vallás az emberiség lényeges ismertetőjele. Az Isten megismerése értelemre vall. „Az esztelen mondja szívében: nincs Isten“ (52. zsoltár.)

A vallás még kezdetleges fokon sincs meg az állatvilágban. Teljességgel elképzelhetetlen. Darwin, „Az ember származása“ c. munkájában azt mondja, hogy a kutya urát istenként tiszteli; ez ostobaság. Ilyesmit csak azok kénytelenek állítani, akik az embert úgy próbálják magyarázni, mint a fejlődés természetes eredményét. A szellem csak az anyagnak egy bizonyos megjelenési formája, — mondták a materialisták, és esetlen bizonyításuk tetszett is a félművelt tömegeknek, akár elemi-, akár főiskolai végzettségűek. Érthető, hogy a szabadgondolkodók egészen belemerültek ebbe az egyszerű világszemléletbe. Elképzelésük száz évvel ezelőtt korszerű és igen általános volt.

Túlhaladott materializmus

Bavink Bernhard írja „A természettudomány a vallás útján“ (Frankfurt a. M. 31. kiadás 1954.) c. híressé vált könyvében: „Aki a mai fizikához valóban ért egy kicsit, az teljesen védve van a materializmus ellen. Ilyen emberre minden érv, amelyet a baloldali szabadgondolkodó körökben még ma is terjesztenek, csak úgy hathat, mint ósdi bölcsesség. Kell és szabad rajta nevetnie, s környezetére egészséges hatással lesz.“ Ma már senki sem képviselheti — ha azt akarja, hogy komolyan vegyék — a materialista világnézetet. A nagy angol csillagász, James Hopwood Jeans ezt mondja: „Egyre világosabbá válik előttünk, hogy a világmindenség inkább hasonlít egy nagy gondolathoz, mint egy nagy gépezethez. A szellem már nem tűnik olybá, mintha csak amolyan hivatlan betolakodó volna az anyagi világban; sejtjük már, hogy inkább az anyagvilág teremtőjeként és uralkodójaként kell üdvözlönnünk.“

Mellékes dolog?

Egyedül az ember ismerheti meg teremtett értelme fényénél az Istent. Felesleges erről beszélnünk? Semmiesetre sem. Nagyon sok ember megy el a legfontosabb dolgok mellett. „A vallás magánügy“, mondják — valójában azt gondolják: mellékes ügy. (Bizalmasan kérdezve: mi erről a véleménye?) Mellékes dolog! Ki törődik Istennel! A papoknak ez a hivatása, egyeseknek pedig a veszszőparipája, néhánynak még üzlet is. A széles tömeg, még a „keresztények“ is, szivesebben élnek úgy, mintha nem volna Isten. Kényelmesebb, legalább is addig, amíg az élet a megszokott mederben folyik.

Csak a legvégső szükségben, a legnagyobb szerencsétlenségben és halálveszélyben jut eszébe legtöbb embernek a vallás. De sokszor már későn. Nem találják meg Istent, akinek keresésére a mindennapi „fontosabb“ dolgok közepette nem jutott idő, nem találják, és — kétségbeesnek. Akkor már nem találnak semmi értelmet az életben, a világban, legkevésbé a szenvedésben. Jönnek a szörnyű vádak: Hogy engedheti ezt Isten? Mit tettünk, hogy Isten így büntet bennünket? Ezek után már csak egy válaszuk marad: nem lehet Isten, legalább is igazságos, bölcs és jóságos Atyaisten nincs! A kemény valóság összetöri a gyermeki hitet. Ebben a világban a véletlenek uralkodnak. Nem lehet egy bölcs Teremtőnek a műve. Nincs értelme az életnek, a világnak. A szenvedés és halál a legértelmetlenebb minden értelmetlen dolog közt. Ősi felismerés, ősi bölcsesség: „Legjobb korán meghalni, de még jobb meg sem születni.“ Így mondta ezt már a görög Sophokles is 2400 évvel ezelőtt.

Vajjon túloz? Az ember Isten nélkül sem a világgal, sem önmagával nem boldogulhat és ezt időnkint egy végső, kétségbeesett cselekedetével bizonyítja be: öngyilkos lesz. Az öngyilkosok száma

a vallásos hit megfogyatkozásával egyre növekszik. Ma az egész világon növekszik a számuk. Az életet nem érdemes végigélni... Fejezzük be önként. Akkor vége van mindennek...

Igazán vége van? — Lám, ismét döntő jelentőségű kérdéshez jutottunk.

VAN-E HALHATATLAN LÉLEK?

Valóban végetvet-e mindennek a halál? Ki kételkedik ebben? Hiszen látszólag minden erre mutat. Öntudatunkat már alvás közben is elveszítjük. De legalább álmodunk, szivünk nyugodtan ver, lélegzünk. Hiszen még élünk. De a halál más. A halálban szétesik a test, két atomja sem marad együtt. Már nem is álmodunk.

Azt halljuk: nem halunk meg, hisz gyermekeinkben tovább élünk. Igazán mi magunk élünk bennük tovább? A személyiség tudata lényegünkhöz tartozik. A gyermek már másvalaki, mint az apa vagy az anya. Tehát a halál megsemmisíti a személyiséget. De mi lesz azokkal, akiknek nincsenek gyermekeik? Még vigasztalhatjuk magunkat: „A halott tettének híre örökké fennmarad.“ (Edda) Vigasztalhatjuk? Hány nagy tett marad elrejtve! Senki sem tud róla. És ha igen? Nem tapasztaltuk-e, akit ma hősként tisztelnek, annak a hamvait holnap szétszórják, hogy emlékét is kiirtsák. És ha ez nem is történik meg — milyen sok jót felejtenek el hamar! És ha tovább is él a halottak híre, örökké él? A népek kihalnak, a kultúrák letűnnek. Milyen kevés marad meg! Semmi sem örök! Az emberiségnek is van kezdete és vége is lesz. A csillagok is megöregszenek és elpusztulnak. Mi ennek az értelme?

Értelmetlen világ?

Végül mégiscsak értelmetlen a világ? Bármennyire is így tűnik fel néha, e felfogás ellen tiltakozik bennünk valami. Figyeljük a világmindenséget, naprendszerünket, a csillagok millióit, a kozmikus ködöt, amelyek csodálatos törvényszerűség szerint vonulnak a látszólag végtelen világmindenségen keresztül! (Ez a törvényszerűség bizonyosan nem magától állott be.) Vagy szemléljük a tán örökké megfejtethetetlen folyamatokat, amelyek nyomán a piciny magból terebélyes fa lesz, vagy amikor a pontnyi sejtecskéből emberi „csodalény“ fejlődik, aki könyveket ír, szimfóniákat komponál, dómokat épít, mikroszkópokkal és messzelátóval kutatja a világot, az eszével kitalált gépekkel a természetet szolgálatába állítja! Ha ezt mind megfigyeljük és gondolkozunk, akkor inkább hajlunk ahhoz a véleményhez, hogy a világban egy hatalmas szellem uralkodik. Csendes áhitattal tölt el bennünket, mert mégis rendet látunk a világmindenségben. Ez a világ nem lehet a vak véletlen műve, mindennek kell, hogy legyen értelme!

Kepler János, a nagy csillagász, aki felfedezte a bolygók mozgásának törvényszerűségét, könyvének végén a világ harmóniájáról ír: „Köszönöm Neked, Uram és Teremtőm, hogy örülni tudok teremtett világodnak és elragadtatással szemlélem kezed munkáját. Amennyire véges elmém felfogni képes végtelenségedet, igyekeztem feltárni az embereknek műveid csodáit. Bocsásd meg nekem kegyesen, ha netán olyasmit mondtam, ami méltatlan Hozzád, vagy ha saját dicsőségemre törekedtem.“

Linné Károly pedig, a rendszerező és leíró biológia nagymestere beismerte: „Istent, az Örökévalót, a Mindentudót, a Mindenhatót láttam mindenben és megborzongtam. A teremtett világban felkutattam néhány lábnyomát. Mindegyikben,

még a legkisebben, a legapróbban is mennyi az erő! Mennyi bölcsesség! Mennyi kikutathatatlan tökéletesség!”

És Einstein Albert, a modern relativitáselmélet megalkotója, megerősítette: „Minden mélyebb természetkutató számára önként adódik valamilyen vallásos elgondolás, hiszen nem képzelheti magáról, hogy azokat a végtelenül finom összefüggéseket, amelyeket meglát, ő gondolta végig legelőször. Úgy érzi magát az ismeretlen világgal szemben, mint a gyermek, aki a felnőttek fensőbbeségebb világát próbálja megérteni.” (Moszkowski, A. Einstein, Berlin 1922.)

Ez ugyanaz a felismerés, ami már a régi görögöket arra indította, hogy a világot „kozmosz”-nak (rend) nevezzék, ellentétben a teremtés előtt uralkodó káosszal (rendetlenség, zűrzavar). A világban rend, törvényszerűség és célratörekvés uralkodik. „Minden rendezve van: mérték, szám és súly szerint” (Ószövetség). A világ nem lehet értelmetlen!

A világ csak egy tökéletes szellem alkotása lehet! Aki elmélyed csodáiban, azt hit és áhítat tölti el, és nincs szüksége további Isten-bizonyítékokra. „Egy kevés tudás — mondja Pasteur — eltérít Istentől; a magasabb tudás visszavezet Istenhez.” Mindenben a Teremtő dicséretét látjuk, és felismerjük, hogy életünk célja: Istent szolgálni és dicsőíteni. Milyen egyszerűen is mondja a kis katekizmus — ki emlékszik még rá? —: „Mi végre teremtette Isten a világot? — Isten 1. a maga dicsőségére; 2. a mi javunkra teremtette a világot.”

Az élet értelme

A másodiknál meghökkenünk. Elfogadjuk, hogy a mindenségnek, mint egésznek, van értelme. Ámde mily gyakran nem látjuk az emberi lét értelmét! A teremtmények javára teremtette Isten a világot?

Valóban javukra? Ne engedjük magunkat becsapni! Aki napjaink szükségét, nyomorát és kétségbeesését ismeri, ezzel nem ért egyet. Nem ismerték-e fel, nem mondták-e a világ bölcsei, hogy minden csak hiúság? Nem olvassuk-e még a Bibliában is: „Akkor szép az élet, ha nehézséggel és munkával van tele“. Ez az értelme?

De az már mégsem valószínű, hogy a nagy, rendezett világmindenségben épp az emberi létnek ne legyen értelme. Ez olyan ellentmondás lenne, amelybe értelmünk nem tud belenyugodni. Az élet értelme rejtve volna előlünk? Ha azt nem találjuk meg, akkor valóban sajnálatraméltók vagyunk. De, ha felfedezzük az élet értelmét, akkor súlyos hiba volna, ha nem teljesítenők. Ezt követi el, aki kétségek között és határozatlanul él a világban, nem keresve választ az élet nagy kérdéseire és beéri a mindennapi élet hiábavaló szórakozásaival... Ha ezzel elkábítja magát és nem hallgat lelkiismerete szavára, míg csak az el nem tompul... ha szenvedései közepette panaszkodik, ha Isten ellen zúgolódik, — ha ugyan még ismeri nevét — s ha így a világ és önmaga láttán kétségbeesve, csak a halál torkában ismeri fel, hogy elhibázta életét. És miért? Mert nem fogta fel elég komolyan az életet, mert túl üres és felszínes volt ahhoz, hogy a legpompásabbat, amit életünk nyújt, felismerte volna — hiszen soha sem kereste az élet igazi, végső értelmét.

A halál kapuja előtt

Mikor Voltaire, az európai felvilágosodás vezére, akinek nem volt más szava a katolikus Egyház számára, mint az ismert: „écrasez l'infame!“ (Tapossátok el a gyalázatost!), halálát érezte, félelmében papot hivatott és meggyónt. Betegségéből váratlanul felgyógyult s ismét a régi lett. Mikor megint agyvérzés érte, bárhogy akarta is,

barátai megakadályozták a pap látogatását. Ekkor felkiáltott: „Úgy érzem, hogy egy kéz Isten ítélőszéke elé ragad, itt az ördög és el akar vinni, a poklot látom, rejtsetek el!“ Szörnyű kétségbeesésben halt meg. Richelieu azzal a megjegyzéssel hagyta el már előbb Voltaire betegágyát, hogy ez szörnyűbb, mintsem végig lehetne nézni.

A hívő emberek másképpen halnak meg. „Figyelj meg jól“ — mondta halála előtt Kolping, az iparoslegények atyja, fivérének, — „amit most rajtam látsz, neked is egyszer át kell élned.“ Az ismert protestáns érsek, Söderblom pedig, mikor közel volt a halálhoz, azt mondta: „Ime, itt az örökkévalóság.“ Tehát a keresztény hiszi, hogy nem szűnik meg minden a földi élettel. Csak a keresztény hiszi ezt? Nem.

A halhatatlanságban való hit

az emberiség általános meggyőződése. Ósidők óta megtalálhatjuk a Föld minden primitív és kultúr-népénél. 2000 évvel ezelőtt írja a római Cicero: „Mint ahogy természetünknel fogva hiszünk az istenekben, úgy a földkerekség népei mind egyetértően velünk abban, hogy a lélek tovább él...“ A modern néprajztudomány megerősítette ezt az állítást.

De nem téves ez a hit? Több példát tudunk arra, hogy az egész emberiség hosszú időn át tévedésben élt. Nem tartották-e a földet korongalakúnak, a világ középpontjának, ami körül minden kering? Elegendő bizonyíték-e, hogy e hit minden nép egybehangzó meggyőződése? A halhatatlanság hite nem abból az érthető kívánságból származik, hogy örökké élhessünk, mert szeretjük az életet és szeretnénk örökké élni, vagy azért, mert félünk a haláltól, vagy azért, mert az életben ért méltatlanságokért a tulvilági életben remélünk kárpótást? Sokan bizonyára ezért szeretnének halhatatlanok lenni. Kegyes önámítás volna, semmi más?

Önámítás?

Ezzel az érveléssel talán megmagyarázhatjuk az egyszerű embereknek a lélek halhatatlanságába vetett hitét. A világ nagy gondolkodóit azonban ez nem elégíthette ki. És ez az, ami megdöbbsent minket; hogy ugyanis éppen ők voltak — majdnem kivétel nélkül — mélyen meggyőződve a lélek halhatatlanságáról. Erről a döntő kérdéstről behatóbban gondolkodtak, mint sok másról — és ebben nekünk is követnünk kell őket.

Amit a világon látunk, az mind halandó. Hogy merhetjük mi a halhatatlanságot kívánni magunknak? Egyáltalán hogyan merészel az ember gondolni is a halhatatlanságra? Az állatban sem elképzelés, sem kívánság nincs eziránt, de az emberben megvan mindkettő. Olthatatlan vágy él benne az örök élet után. Olyan boldogság, amely nem örök, számára nem is boldogság. Igaz, amit Nietzsche mond: „Jede Lust will Ewigkeit, will tiefe, tiefe Ewigkeit...“ (Minden élvezet örökkévalóságra tör.) Erre vonatkozólag mondotta Aquinói Szt. Tamás: „A természet semmit sem tesz hiába. Minden értelmes lény azonban tartósan akar élni... Ez tehát a különbség: azok a lények, amelyek csak a pillanatnyi létet ismerik, csak a pillanatnak élnek, nem kívánkoznak örök létre. Azonban azok a lények, akik felismerik az örök létet, természetszerű szükségességgel vágyódnak utána.“

A teremtett világban mutatkozó bölcs elrendezés a legfőbb értelemre utal mint Tervezőre és Alkotóra. Kiáltó ellentétben állna ezzel, ha az emberi lélekbe oltott halhatatlanság utáni vágy a testi halál következtében füstbe menne. „Nem tudom belátni — mondja még az empirista bölcselő, La Bruyère is, — hogy meg kelljen halnia a léleknek, miután Isten felruházta a végtelen eszméjével és az örök igazságok megismerésével.“

Évezredek nagyjainak közös meggyőződése volt ez, kezdve Pythagorassal, Platonnal és Plotinnal, folytatva Ágostonon és Tamáson keresztül Descartes-ig, Leibnitzig és Kantig. Nemcsak teológusok, bölcselek, művészek vallják, hanem a természettudomány embereinek is a közmeggyőződése évszázadok óta: „Az emberi lélek halhatatlan!”

„Mutassátok meg nekünk a lelket!...“

A halhatatlanságban való hit tehát minden inkább, mint a primitív szellemek ábrándja. Ha minden népnek, minden vallásnak és csaknem minden nevezetes tudósnak ez a meggyőződése, ki tagadja akkor tulajdonképpen? Ma a halhatatlanság tagadása tömegjelenség. A mai emberek általában egész életükben evilági beállítottságuk, és nincs semmi érzékük a természetfölötti, az örökkévaló iránt. Nagy többségükben sekélyes materialisták lettek. A modern haladás apostolai voltak azok, akik egyáltalában tagadásba vették a lelket, mert csak a mérhetőt és számolható, tehát kizárólag csak az anyagot akarták mint valóban létezőt elismerni. „Mutassák meg nekünk a lelket, — hangoztatta a materialista Vogt — győzzék meg érzéseinket létezéséről, hadd láthassuk, szagolhassuk, hallhassuk, izlelhessük és érezhessük.“

Ezt a materializmust — amint már említettük — a modern természettudomány (fizika és biológia), amelyre támaszkodni akart, már rég túlhaladta. Amit az érzéseinkkel felfoghatunk, az még nem az egész világ. Az anyaggal egymagában nem tudjuk a világot megmagyarázni. A látható világ mellett el kell fogadnunk még egy másik, láthatatlan világot is, amely ugyan nem hozzáférhető az érzéseink számára, de nagyon is hozzáférhető az értelmünk számára. A materializmus egy gyermek filozófiája, aki még nem tud kiemelkedni érzéki elképzeléseiből. Ezért talál annyi követőre a félművelt és mű-

veletlen tömeg körében. A materialista gondolkodás béklyóiban manapság valóban igen nehézé vált sokak számára, hogy a lélek halhatatlanságának gondolatával megbarátkozzanak.

„Akár 80, akár 80 millió évig él a lélek, — mondta minden idők egyik legnagyobb matematikusa, Gauss Károly Frigyes, — ha egyszer el kell pusztulnia, akkor élete csak rövid siralomházi tartózkodás. Egyszer csak elmúlik. Ez is kényszeríti az embert annak a nézetnek elfogadására, amely mellett annyi más érv szól, hogy a mi anyagi világunk mellett létezik egy másik, tisztán szellemi világrend, mely éppoly gazdag és változatos, mint az, amelyben élünk. Ennek kell, hogy egyszer részesei legyünk.“ És Max Planck, a quantum-elmélet szerzője, 1942-ben megjelent művében („Az ekzakt tudomány értelme és határai“) ezt írja: „A lényeg az, hogy az érzetek világa nem az egyetlen fogható valóság, hanem van még egy másik világ is, amely ugyan közvetlenül nem ismerhető fel, amelyre azonban félreérthetetlen bizonyossággal rávezet bennünket mind a gyakorlati élet, mind tudományos munkásságunk is.“

Erkölesei világrend

Ezt a kérdést most további megfontolás tárgyává tesszük. Vitathatatlan, hogy minden emberi vágy és törekvés végeredményben a boldogságra irányul. Teljesedik-e maradéktalanul e vágyunk a földön? Nem. Éppen a jónak, az igaznak kell legtöbbet szenvednie. A jót jutalmazza ugyan a lélek békéje, a lelkiismeret nyugalma, míg a bűnöst a lelkiismeret furdalása bünteti. De ez sohasem az egész jutalom és az egész büntetés. Ha csak a kötelességteljesítés tudata lenne a jutalom, és a lelkiismeretfurdaláson kívül nem lenne büntetés, nem lenne valódi igazság. Mert minél mélyebbre süllyed az ember, annál tompább lesz a lelkiismerete, így nem

érheti utól a teljes büntetés. Az igaz ember azonban, aki erkölcsileg mindig tökéletesebb akar lenni, még a legkisebb hibák miatt is egyre erősebben érzi a lelkiismeret furdalását. Végül mi lenne annak a jutalma, aki még a halált is elszenvedti, hogy kötelességét hűen teljesítse? Ezen a földön már nem kaphatja meg a jutalmát. Látjuk tehát, hogy a túlvilág tagadását alapul véve nem lehet kielégítő erkölcostant alkotni. A halhatatlanság tagadásával megszűnik az erkölcsi világrénd. Ezért mondta Sokrates már 2400 évvel ezelőtt: „Ha a halál megszabadítana mindentől, akkor ez a gonoszok számára szerencsés megoldás lenne, mert így haláluk révén testükkel együtt bűneiktől is megszabadulnának. Mivel azonban a lélek halhatatlan, nem tudnak a rossztól másképpen megmenekülni és kigyógyulni, mint, hogy olyan jókká és belátókká legyenek, amennyire csak lehetséges.“ (Phaidon, 107.)

A halhatatlanság elfogadása oldja meg egyedül a látszólagos ellentétet a természeti rend és az emberi sors között, mert csak ez nyújt reményt igazságos végső kibontakozásra. Csak így találja meg minden emberi élet a teljes értelmét.

Nem ellenkezik ez értelmünkkel?

De értelmünk nem tiltakozik-e az ilyen feltevés ellen? Csak a nagyon fogyatékos értelem teszi ezt. Alexandriaii Cyrill egyháztanítónál olvassuk: „A nyers és képzetlen szellem hitetlenségével büszkélkedik, ha valamit nem képes megérteni és azt hamisnak itéli, ami képzeletét túlhaladja; így párosul a legszélsőségesebb tudatlanság a mértéktelen göggel.“ Ez 15 századdal Cyrill halála után sem változott. „Mutassák meg nekünk a lelket!“ kiált fel gúnyosan Vogt, akinek egy másik merész mondása is hirhedtté vált: „A gondolatot az agy választja ki éppúgy, mint a vese a vizeletet, a máj az epét.“ És ezt sokan értelmesnek tartották . . .

Lehet tagadni a lélek halhatatlanságát, lehet különböző okokkal bizonygatni lehetetlenségét. Az erősebb okok azonban mellette, nem ellene szólnak. Aki ezzel nem elégszik meg, annak csak a nagy görög filozófus, Aristoteles szavaival válaszolhatunk: A bölcs ember nem kívánhat súlyosabb bizonyítékokat, mint aminőket a természet adhat. Itt az érzékelhető világ határán állunk, s ami azon felül van, az nem a tudomány, hanem a hit tárgya.

Szükséges-e a hit?

Bele kell nyugodnunk, hogy értelmünk véges, hogy a végső dolgokig tudományos kutatással soha sem juthatunk el, még ha évmillióig élne is az emberiség. — Ez az emberi természetben rejlik. A legvégső, a legdöntőbb kérdések megoldásához, amelyek kezdettől fogva érdekelték és érdekelni is fogják az embert, csak a hit vezethet el. Ebből értethetjük meg, hogy az emberben nemcsak tudásszomj él, hanem a hit szükségességének tudata is.

Nem igaz, hogy semmit sem tudhatunk, mint azt a szkeptikusok állítják. De nem is tudhatunk mindent, amint azt egy haladásban hívő évszázad vallotta. A tudás és a hit kiegészítik egymást. Az igazság megismerésének két forrása van: az értelem és a kinyilatkoztatás. Az értelem a hithez vezet. De a hitnek értelmesnek kell lennie. A katolikus vallás tanítása, hogy a hit feltételezi az értelem használatát.

Tehát a végső kérdésekre nem várhatunk a tudománytól választ, a valláshoz kell fordulnunk. Végső fokon a hitünktől függ, hogy életünk komoly, felelőssége tudatában lévő emberhez méltó lesz-e.

Ezért fontos kérdés, van-e kinyilatkoztatás?

Természetes kinyilatkoztatás

„Erről amúgyis meg vagyunk győződve — válaszolják majd sokan — hiszen minden fában és bo-

korban, minden virágbimbóban Isten megnyilatkozását látjuk. A világ harmóniája örök törvényeivel a Teremtő szüntelen megnyilatkozása. Ezért fog el áhítat, ha nyáron hűvös, suttogó erdőben sétálunk, vagy magas hegycsúson megindult szívvel üdvözöljük a Nap első sugarait. Ez a mi istentiszteletünk.“

Vajjon tud-e egy „természetes kinyilatkoztatás“ kielégítő választ adni minden olyan kérdésre, amely bennünket, embereket a legmélyebben érint és érdekel? Megállapítottuk az emberi élet diszharmóniáját. Kérdeztük a szenvedés és halál értelmét. Ad-e ezekre a kérdésekre a természet kielégítő választ? Nem! Akit a szenvedés próbára tett, az saját keserű tapasztalatából tudhatja: itt nem kap választ, érzi, hogy létünk mögött titok lappang, amelyre a természet nem tud felvilágosítást adni, sejti, hogy mi, emberek, két világ polgárai vagyunk: testünkkel és ösztöneinkkel ugyan rabjai vagyunk a természetnek, de szellemünkkel egy másik világhoz tartozunk.

Ha összehasonlítást teszünk, észre kell vennünk, hogy az ember más, mint a többi teremtmény! Embernek lenni: áldás ez, vagy átok? Ha nem találunk kérdéseinkre feleletet, akkor bizonyára átok. Akkor csak azt tehetjük, amit a modern filozófia (existencializmus) tesz, létünk köztudomású értelmetlenségére u. i. „heroikus igen“-nel válaszol. De ez nem hősiesség. Ez a szellem eltompulása, pedig annak az élet értelme után kellene kutatnia.

Mivel tehát a természet az élet értelmét nem mutatja meg, csak a természetfölötti kinyilatkoztatás segíthet rajtunk. Van-e ilyen? Kutatni kell utána. Legalább ennyi kötelező. Nem keresni, nem kérdezni, nem kutatni — szellemi öngyilkosság.

TERMÉSZETFÖLÖTTI KINYILATKOZTATÁS?

Nem hagyjuk el e nehéz kérdésben „az okok és okozatok talaját?“ Nem adjuk-e át magunkat egészen a mondák és mítoszok ködös birodalmának? Természetfölötti? Manapság inkább hisznek a jövendőmondóknak, kártyavetőknek és spiritisztáknak, mint az isteni szellem kinyilatkoztatásának, amint az a vallásokban föllelhető. De ez nagyrészen azon a hamis elképzelésen alapul, melyet az emberről alkottunk magunknak. Amennyiben ugyanis az emberi lelket tagadjuk, az embert a legfejlettebb állat színvonalára süllyesztjük. Ezzel egyszersem el veszítjük érzékünket minden igazán emberi iránt. Nem tudjuk már megérteni annak a ténynek lényegét, amelyhez most érkezünk el tárgyalásunkban, t. i. hogy az ember történelmi lény. Ha Isten kinyilatkoztatta magát az embereknek, akkor ez csak a történelemben mehetett végbe.

Természeti folyamatok és a történelem

Az állatnak nincs történelme. Élete nemzedékről nemzedékre csaknem mindig ugyanazon a módon folyik. Nem halad előre. Hiányzik belőle a szellem, az alkotás, az öntudat. Sem kultúrája, sem erkölcsé nincs.

Csak az emberi történések különülnek el a természeti eseményektől, mint „történelem“. A természeti események a természeti törvények szükségzerű folyamányai, míg a történelem az ember szabad akarata által irányított események összessége.

A nemzedékek egymásközti viszonyából és egymásutánjából alakul ki a történelem. Mindent, amit az ember tesz, mint történelmi lény teszi. A múltat nem úgy veszi, mint ami csak egyszer volt

és többé nem létezik. Hiszen, ami elmúlt, nem szűnt meg, mert tovább működik. Befolyása van a jövő alakulására. Szellemi életünk a múlt megismerésével és megértésével bontakozik ki. Így válik a múlt ismételten a jelen alakulásának élő tényezőjévé. Történelem nélkül nem is élhet az ember. A történelem az ember lényegéhez tartozik.

Végérvényesen szakítanunk kell tehát azzal a felfogással, hogy az embert csak mint az állattan egyik tárgyát vizsgáljuk. Ha csak testi és ösztönös lényünket állítjuk előtérbe és minden mást, lényesebbet elhagyunk, nem kaphatunk valódi képet az emberről. De ezzel a tisztán materialista vizsgálattal minden mélyebb érdeklődés és értelem is elveszett az emberiség történelmi léte iránt.

Értelmetlen a történelem?

De mi a történelem? Mélyebb oka van-e az emberi történéseknek, vagy csak a véletlenek sorozata az emberi történelem?

Az ember szívesebben hajlik az utóbbi felé, de akkor a történelem értelmetlen, céltalan kízókamra, az emberi tévedések és örültségek láncolata. Ha a világ csupán az eseményeket okozó, vakon működő természeti erők színhelye, akkor hiába keressük az értelmét. De ha egy értelmes, bölcs szellem hatja át, úgy egyáltalán nincs véletlen. Mert akkor mindent, még azt is, amit az ember szabad akaratából tesz, Isten előre tudta és kigondolta. Akkor Isten, aki idő és tér fölött áll, az emberiség történetének minden eseményét belefoglalta hatalmas tervébe.

Mivel mindenütt értelmes, céltudatos munkát, harmóniát és rendet tapasztalunk, következik, hogy ugyanazt várjuk el az emberiség történelmétől is. Nem lehet kevésbé értelmes, mint az égitestek mozgása, vagy vérkeringésünk. Csak értelmét kell kutatnunk, hogy megismerhessük.

Nézzük a történelmet! Az első emberpárral kez-

dődik s az emberi életeken át, nemzedékeken keresztül szövi tarka hálóját, melyet egyszer —, minden idők végezetével be is fog fejezni. A legendák világába kerülünk-e ismét ennek a ténynek megállapításával? Nem sorozza a tudomány Ádámot és Évát a mesékhez? Nem! Az emberi fajok közös eredete tudományosan bebizonyított tény. A legjellemzőbb örökölhető jeleket megtaláljuk minden emberi fajnál, míg az emberszabású majomnál hiányoznak. Ebből szükségképen az következik, hogy az ember egyetlen ősalakból fejlődött ki. Hogy az emberi nem egyetlen emberpártól származik, azt a kinyilatkoztatás tanítja. Ezt a tudomány sem bizonyítani, sem cáfolni nem tudja.

Amint az emberiség, eredetétől kezdve, növekedő és számtalan nemzedékével, melyek egymást követik az időben, egy fajt és egy egységet alkot, ugyanúgy történelme is. Ez Isten terve, melyben az Ő magasabb teremtési szempontjai valósulnak meg. Ha minden idők végén állnánk, és visszapillantalnánk, mindezt világosan felismerhetnők. Így azonban csak egy részét látjuk a műnek; értelmét sem ismernők, ha kinyilatkoztatást nem kaptunk volna.

Isten a történelemben?

De ki tudja nekünk ezt kinyilatkoztatni? Isten! Ha a történelem nem más, mint Isten terve az emberiséggel, ha ő az emberiséget, mint egészet, a végső célhoz akarja vezetni, akkor olyan nehéz elképzelni, hogy Isten a történelem folyamán kinyilatkoztatta magát?! Hogy természetfeletti módon is kinyilatkoztatta magát, mint ahogy a természeti jelenségekben, s a világmindenség törvényszerűségében természetes módon nyilatkozik meg? Rejtélyes létünk megoldására nem követeli-e értelmünk és szivünk ép az ilyen kinyilatkoztatást?

A természetfeletti kinyilatkoztatás hite már kezdettől fogva megvan a világban. Mindig érdekelte az embereket az egész teremtés, az emberi lét,

a szenvedés és halál kérdése és Istentől vártak vigasztalást szorongattatásukban. Tudatában voltak nemcsak anyagi és szellemi tökéletlenségüknek, de bűneiknek is. Az egész emberiséget eltölti a sejtés, hogy minden tökéletlenség, halál és szenvedés csak bűn következménye lehet. Az emberi tökéletlenség nem őseredeti. Különben nem éreznők tökéletlenségnek. Egyetlen magyarázata: a szabadakarattal megáldott ember elszakadt Istentől! Éppen ezért egyidős az emberiséggel a bűntől és következményeitől való szabadulásnak, a megváltásnak vágya is.

Paradicsom és bűnbeesés

A Paradicsom és bűnbeesés hagyománya világszerte elterjedt, ezért az ember eredetéről és történelme kezdetéről szóló tudósításnak vehető. E hagyományban négy közös pont van (Feldmann):

1. Az emberiség ősei az első időkben bizalmas viszonyban voltak az istenséggel, és vele közösségben boldog, bajtól és szenvedéstől mentes életet éltek.

2. Ez az állapot azzal ért véget, hogy az emberek vétkeztek Isten ellen. Ez több nép hagyományában nem bűnként szerepel, hanem csak könnyelműségből, vagy félreértésből származó cselekedetként.

3. Ennek a bűnnek — amelynek következménye az ősi javak elvesztése — részese egy, az Istennel és emberrel szemben ellenséges, gonosz hatalom, amelyet legyőztek és legyengítettek ugyan, de meg nem semmisítettek.

4. Isten, teremtményei bűne miatt haragra ingerelve visszahúzódik az emberiségtől. Ez gyakran abban a konkrét elképzelésben nyilvánul meg, hogy Isten az embert a mennyországból kiűzi, vagy ő maga hagyja el a Földet. Fáradságos munka a mindennapi kenyérért, betegség és halál lesz ettől kezdve a földi ember osztályrésze.

Az afrikai népek hagyománya lényegében meg egyezik az európai kereszténységnek a Paradi-

csomra és a bűnbeesésre vonatkozó tanításával, pedig itt nem beszélhetünk a kereszténység hatásáról. Ez a hagyomány él Közép-Afrikában a pygmeusoknál is, akik bebizonyítottan néprajzilag Afrika legősibb emberi- és kultúréletét képviselik.

A „Paradicsom és bűnbeesés“-nek ugyanezt a hagyományát és tanítását már az antik népeknél is megtaláljuk. Homeros ismerte és Hesiodos költő Krisztus születése előtt a 8. században „aranykornak“ nevezte. Megmaradt a régi göröknél és rómaiaknál is és minden nehézség nélkül, a Bibliával való lényeges egyezés következtében beleolvadt a kereszténységbe. Még a sokrétű hindu rendszerekben és mitológiában is megtaláljuk az ősrégi „aranykort“.

A hagyományok hasonlósága egységes forrásra utal. E hagyományokat nemcsak az ú. n. kultúrnépeknél találjuk meg, hanem az erkölcsiség és műveltség terén legmélyebben álló népeknél is. Tehát nem kereshetjük egy nép mitológiájában a forrást, inkább csak ősrégi hagyományról lehet itt szó, amely már az emberiség birtokában volt, mielőtt különböző népfajokra szakadt volna.

A gondolkodás terméke?

Hogyan keletkeztek ezek az elképzelések? A kutatás nem adhat rá biztos választ. Bizonyára eljuthatott volna az emberiség — hosszas gondolkodás útján — egy kezdetleges aranykor elfogadásához. Másrészt már megállapítottuk, hogy egy legmagasabb lény megváltozhatatlan szentségében való hit az emberiség egyik legősibb tulajdona, tehát azon ismeretekhez tartozik, melyekhez a fejlődéstudomány híveinek véleménye szerint természetes úton csak igen hosszú idő alatt juthattunk volna el. Későbbi átvétel számításba sem jöhet. De hogyan lehet akkor ezt a megegyezést megmagyarázni? Vissza kell tehát vezetnünk e vallási fogalomálmány keletkezését az emberiség eredetéhez. Az

istenfogalom tisztasága pusztán csak emberi fáradások eredményeként nehezen érthető. Kézenfekvő, hogy Isten korábbi kinyilatkoztatására kell gondolnunk.

Megváltás-vallások

Bármilyen messze megyünk vissza az emberiség történelmében, mindig találkozunk a megváltás gondolatával. A pogány vallások az istenek hatalma által ígérik megváltást. Egyiptomban Osirist, Babylonban Mardukot, Indiában Vishnút, Iránban Mithrast, Görögországban Dionysost tekintették megváltó istenségnek. A germán vallás szerint a bűnös emberek és istenségek megváltása a világ végén, az „istenek alkonyával“ (Ragnarök) következik be: ekkor kerül a Gonosz az alvilágba.

Önmegváltás?

Mindezek az istenségek többnyire a természeti erők megtestesülései voltak. Ezért nem is tudták az embereket az anyagi világ határain kívül vezetni. Ezért léptek fel olyan emberek, akik azt hitték, hogy amire az istenek képtelenek, azt ők a saját erejükből megvalósítják. Fellépett Buddha, aki a földi szenvedésektől az emberi élet értéktelenségének belátása révén ígért megváltást.

Ez a hindu árák által elfogadott tanítás a világ megvetéséhez és a kultúra hanyatlásához vezetett. Európai filozófusok, különösen Schopenhauer, elfogadták a buddhizmust. Ebben egy szellemileg hanyatló kornak a fáradt pesszimizmusa mutatkozik: szerintük az egyénnek a halál hozza a megváltást, az egész világnak pedig az élni akarás közös megtagadása.

Nietzsche viszont az erős élet igenlésében, a hatalomvágyban, az Übermensch kitenyésztésében látta a megváltás útját. A legújabb törtélemből tudjuk, mit kell tartani az ilyen megváltás-

tanokról. Az emberek önimádatához vezet, faj- és osztálygőghöz, a gyengébb elnyomásához, a társadalom és a népek kapcsolatának szétbomlasztásához.

Monizmus

A materialista monizmus is a természet erejétől várja a megváltást. Ostwald Vilmos német természetfilozófus 1913-ban azt kérte, hogy a keresztény hitoktatás helyett „hitmentes erkölcsi nevelést“ vezessenek be. Szerinte u. i.: „Az idők folyamán a természettudomány és kultúra hatalmas lépéssel haladt előre. A természeti erők mind jobban fejlődő befolyása elég reményt ad arra, hogy rajtuk keresztül az ember megszabaduljon a teljes függőség, a kicsiség és a mulandóság lealacsonyító érzésétől.“ Ettől, valamint az ember erkölcsi fejlődésétől reméli a monista a minden rossztól való megváltást. Az erkölcsi végkifejlődést az „energetikus imperatívus“ teljesítésétől várja, amit a természet mindenütt hirdet az embereknek: „Ne pazarold el, hanem értékesítsd az energiát!“ Hogy a monisták e reménye csalóka, azt már nem kell bizonyítani. Bebizonyosodott az Egyház tanítása: „Lehetetlen a természeti erők által szabaddá válni és felemelkedni.“

Politikai megváltás?

Egyes szociális és politikai mozgalmak a történelem folyamán többször megkísérelték, hogy az emberiségnek ne csak társadalmi és gazdasági kérdéseit rendezzék, hanem, hogy lelki megváltást is nyújtsanak neki. Mivel azonban a világon semmi sem képes bennünket az emberi gyöngeségtől, tökéletlenségtől és vétektől evilági eszközökkel megváltani, azért az ilyen kísérletek csak tévútra vezethetik a kereső lelkeket. Ezért utalta az Egyház mindig vissza saját hatáskörükbe a pártokat és ideológiákat.

Ma is lépnek fel politikai rendszerek, amelyek azt hiszik, hogy a vallást fölöslegessé tehetik. Ezért kellett az Egyháznak a legújabb kor totális rendszereit elutasítania, tanításukat elítélnie (v. ö. a Divini Redemptoris, Non abbiamo bisogno, Mit brennender Sorge pápai körleveleket), habár a társadalmi újjárendezés, szociális igazságosság és testvéri szolidaritás épp keresztény alapigazságok.

De az ilyen világnézeti tévelygések, — ezt nem szabad elfelejtenünk, — csak ott találnak talajra, ahol hiányzik a helyes világnézet és az egészséges keresztény életfelfogás. A hibát ezért nem annyira a tévelygőkben kell keresnünk, mint inkább azokban, akik erre alkalmat adnak, amennyiben a szociális igazságosság elveinek nem szereztek érvényt. A pápák tanítása a legelőrehaladottabb szellemű szociális gondolkodást képviseli, a keresztények viszont — kevés kivétellel — minden országban túltették magukat rajta. A mai kegyetlen vallásüldözések részben ezzel is magyarázhatók.

Minden önmegváltás csődje

Hogy sem tudomány, sem technika, sem politika nem képes biztosítani a legnagyobb jót, a békét, azt századunk történelme eléggé bebizonyította. Aki csak az evilági élet szomorú bizonytalanságát látja, annak méltán megrendül a hite az emberiség és a földi lét értelmében. És ha haladás, fejlődés mutatkozik is az emberiség történetében, jelent-e ez vígasztalást az egyes embernek? Abban a percben, amikor az ember lelkére ránehezedik a szenvedés, hosszadalmas betegség, vagy csak az egyhangú hétköznapi fáradtságos robotja, gondja kezdi gyötörni, máris felismerheti annak a gondolatnak lehetetlenségét, amely a Földön akarja a Paradicsomot megvalósítani. Ezen a világon nincs biztonság, csak küzdelem, tehát a valódi tartós boldogság sem valósul meg sohasem.

Ki ad választ?

Ismét feltesszük a kérdést: Arra van-e ítélve az emberiség, hogy örök sötétségben járja az útját, örök tévedésben közömbössé válva vagy kétségbeesve, és sohase remélhesse azt, hogy életének értelmét megtudja? A természet nem ad választ. Az emberek nem tudnak válaszolni. És Isten? Ő is hallgat? A napfényen kívül, amely mindent besugároz és felmelegít, s amely életet ad, nincs más fény, amely megszabadítana a kínzó kétségektől, vétektől, szükségtől és haláltól? Az emberiség története nem tudósít Isten kinyilatkoztatásáról?

Most érkezünk el ahhoz a ponthoz, mikor Krisztusról kell beszélnünk. Krisztus majdnem 2000 éve van a világban. Ez valóság! Ez idő óta van a történelem átítatva keresztény eszméktől. A világtörténet lényegében a kereszténység története: elismeréséé és üldözéséé, megvalósításáé és meghamisításáé. És története a kereszténységgel való visszaélésnek, hatalma kibontakozásának s az emberi élet minden területén való áldásos hatásának.

Ilyen hatalmas erejű valóság mellett nem mehet el szótlánul a gondolkodó ember. Lehet a kereszténységet tagadni és gyűlölni, áskálódni és harcolni ellene, de tudomásul nem venni nem lehet! Akár hívő valaki, akár nem, akár Krisztus mellett foglal állást, akár ellene (csak egyik lehetséges a kettő közül!), a keresztény tanítás vizsgálata alól senki sem bújhat ki. „Csak azt az egyet kérjük — követelte már tizenhét századdal ezelőtt Tertullian, a keresztény római jogász — hogy először vizsgáljátok és hallgassátok meg indokainkat, s azután ítélkezzetek!”

Igy akarunk mi is Krisztussal és tanításaival megismerkedni, éspedig nem olyanokon keresztül, akik a kereszténységet nem veszik komolyan, sem pedig nem-keresztény vagy keresztényellenes könyvekből, amelyek részint tudatlanságból, részint rosszakaratból állítják azt, ami ellenkezik a valósággal.

Isten — világteremtő?

Az Egyház kinyilatkoztatásként tárja elénk: Minden dolog kezdeténél ott van a független lét, az Abszolútum, a Tökéletes, az Igaz, a Jó és a Szép. Isten, az Örökkévaló, a Végtelen, a Mindenható. Isten személy! (Isten három személyének bizonyítására nem terjedhet ki ez a kis füzet.)

Isten a világot a semmiből teremtette. Ez nem azt jelenti, hogy minden dolog a semmiből lett. Mert semmiből nem lehet valami. Minden dolog előtt áll Isten, és semmi más, mint Isten. Szeretetből teremtette Isten a világot; Ő, a teljesség, saját lényéből adott neki létet és alakot, erőt, mozgást, törvényszerűséget és szépséget. Így a világ Isten lényének tükre, Isten megnyilatkozása.

A világ maga azonban nem Isten. Nem örökkévaló, hanem változó. Nem végtelen, hanem határai vannak. Nem önmagától jött létre. Rend, célszerűség és szépség tanúbizonyságai a világban annak, hogy egy olyan szellemtől van áthatva, amely hatalmasabb kell, hogy legyen nála.

A világ teremtett voltát bölcselek és természettudósok különösen a múlt században erélyesen tagadták. Harcoltak ellene, s mint primitív beállítást, elvetették. Ugyanezt nem állíthatjuk azonban a 20. század tudósairól. Új ismeretekhez jutottak, amelyek a múlt század „végső“ felismeréseit kérdésessé tették. A világ eredetéről szóló következetes és legmélyebb filozófiai gondolatok összessége, valamint a vallás tanítása ma megegyezik a józan, komoly tudósok tárgyilagos véleményével.

Világkezdet — világvég

„A modern fizika világképe semmi közösséget sem vállal az egykori elképzelésekkel“, írja Einstein Albert „A fizika fejlődése“ c. legújabb könyvében. A világmindenség a relativitás elmélete szerint nem végtelen, hanem egy magába zárt, gömbfelülethez hasonlóan önmagába visszatérő, sehol sem

végződő, mégis véges tér. Sugarát Einstein 2,5-szer 10^{10} fényévben állapította meg.

Zseniális kutatók a csillagászat és az atomfizika új felfedezéseihez (pl. az ú. n. csillagködök távolodásához) merész elgondolásokat fűztek.

Lemaitre elmélete szerint a világmindenség állandóan kiterjed. Hubble amerikai csillagász kutatásai alapján megállapították e kiterjedés sebességét. Visszafelé kiszámították azt az időt, amit az elméleti kezdeti állapotból, nullától, a világnak jelenkori kiterjedéséig meg kell tennie. Az így nyert szám, tehát a világ kora, feltűnően egyezik azzal a számmal, amelyet a geológusok rádióaktivitással számítottak ki a Föld korának, valamint a Nap korának újabb számadataival. Jordan fizikus szerint 10 milliárd évvel ezelőtt történt az ősrobbanás, amit a természettudósok a világ kezdetének, a teológusok teremtésnek neveznek. Ez a világkezdet egyúttal az idő és tér kezdetét is jelenti.

Számtalan neves kutató (Eddington, Lemaitre, Hubble, Jordan, Dirac, Friedmann, De Sitter, Robertson, Jeans stb.) foglalkozott ezzel a nagyon érdekes és nehéz problémával, amelyről a múlt század tudósai még csak nem is álmodtak.

Igy a világ kezdetének és végének kérdése ismét komoly kutatás tárgya lett. A világ vége is, mert többen a fizikusok között a hőtan II. főtétele alapján arra következtetnek, hogy a világ valószínűleg egy végállapot, az ú. n. „hőhalál“ felé tart. A magasabbrendű energia alacsonyabbrendűvé válik, s ez olyan folyamat, amely nem fordítható meg. Ha tényleg elérkeznék a hőhalál, amitől szerencsére még távol vagyunk, akkor az idő fogalma is elvesztené az értelmét a világmindenségben. Ez lenne a vég. De ebben az esetben az anyagi folyamatok örök ismétlődése vagy örök fejlődése is lehetlenné válna. (Westphal: Physik, 1950. 14. kiad.)

A fizikusoknak egy másik csoportja, főleg Tolman, Ehrenfest-Afanassjewa, a magyar Fényes,

Plotkin és Sztanyukovics vizsgálatai alapján az előbb vázolt gondolatmenetet nem fogadja el. Ugy látszik, hogy ezeknek a felfogása biztosabb érveken alapszik.

Akárhogy is áll a dolog — itt nagyon különbözik a szaktudósok véleménye és bebizonyított tényekről még nem lehet beszélni — egy a biztos: hogy az Egyház tanítása ellen a természettudósok semmilyen bizonyító erejű kifogást sem tehetnek. (V. ö.: Büchel: Akarat, csoda, teremtés, 1957.)

Isten és ember

Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert, így tanítja hitünk, amennyiben a teremtés koronájának halhatatlan szellemi lelket adott. Az első emberpár tökéletes volt a maga nemében: Istennel való élet- és szeretetközösségre voltak rendelve, tökéletes istenismerettel és szabadakaratral megáldva; szenvedést és halált nem ismertek. Teljes összhangban Isten célkitűzéseivel s az általa megszabott renddel, életük paradicsomi volt. Hogy hol és milyen lehetett az első emberpár Paradicsoma, azt nem tudjuk. A Biblia erről is, mint a teremtésről, csak képekben beszél, általánosságban, tele erővel és művészi szépséggel, de tele homállyal, mert a legkülönbözőbb embereknek, a legkülönbözőbb népeknek és koroknak kellett a lényegét magyaráznia. Valószínű azonban, hogy az Éden boldog kertjén nemcsak a kegyelemteljes vallási ősállapotot és azt a lelki folyamatot kell érteni, amelyben az ember Istent — épp az isteni megvilágosítás fényében — megismerte, hanem az egész teremtést, amely teljesen az ember számára volt rendelve, neki szolgált.

Az eredeti bűn

Ennek a paradicsomi életnek magas követelményei voltak, mindenekelőtt idealizmus, odaadás és

a szeretetre való képesség. E követelményeknek az első emberpár nem felelt meg. Saját tökéletességüktől elvakult, Istennek szolgálni nem akaró démoni szellemek csábításának engedve elszakadtak Istentől, hogy „olyanok legyenek, mint az Isten“, és pedig függetlenek, akik önmagukon kívül senkinek sem tartoznak köszönettel. Ezáltal nemcsak az Isten iránt való tisztelet, hála és szeretet ellen vétkeztek, hanem szükségképpen elvesztették mindazt — szabadakaratum lehetővé tette! — ami tiszteletreméltó volt, hálájuk alapját, a jótéteményeket, végül Isten atyai szeretetét, amely viszontszeretet kívánt. Mind e javaktól megfosztva az imádásra és lelkesedésre teremtett ember élete elveszítette valódi tartalmát és értelmét.

Megjelent a szenvedés, a betegség és a halál a Földön. A szeretet forrásától való elszakadás meggátolta az emberek között a szeretet hullámszámát. Maga az ember lett az ember legnagyobb ellenségévé. Elveszítve az Isten ismeretét, nem volt többé képes, hogy a természet isteni rendjét meglássa és vele összhangban maradjon. Tövis, bojtortján lett a föld termése és az ember arca verejtékével kényszerült kenyerét megszerezni. Ez lett az első bűn következménye.

Az emberi diszharmónia okai

Ezóta törés van az emberi természetben. Eltévélésre való hajlam, bűnvágy, szenvedés és halál sötétítik el létünket. Mivel minden ember természete örökség az ősszülőktől, az ősbűn is örökségként nehezedik mindenkire. Azóta él az emberben a megváltás utáni vágy. A nemzetek apostola, Szent Pál szerint sóhajtunk azután, hogy újra Isten gyermekei lehessünk és az egész teremtés velünk sóhajt egész mostanáig . . .

A megváltás utáni vágy örökké teljesítetlen maradt? Nem. Az Egyház azt tanítja, hogy Isten nem határozta el a bűn átörökítését anélkül, hogy együtt-

tal mindjárt a megváltást is ne határozta volna el. Hogyan és ki által jöhet a megváltás? Eltörölheti-e az ember egyedül a maga erejéből a bűnt? A végtelen Isten ellen való lázadás eredménye nem végtelen bűn-e, melyet a véges ember nem tehet jóvá? Nem kellett-e Istennek magára venni a bűnt s vállalni az érte járó büntetést? Nem kellett-e saját-magának engesztelő áldozattá válnia teremtményeiért?

Valóban, az eredeti bűn tana sötét titokfátyolba burkolt létünknek egyetlen értelmet és lelket megnyugtató magyarázata. Pascal, a nagy francia matematikus és gondolkodó e vallomást tette: „Amint a keresztény vallás megmagyarázta a bűnbeesés tanát, felnyíltak szemeim és mindenütt megláttam ennek az igazságnak ismertető jeleit. Mert az egész világ az elvesztett Istenről és a romlott természetről beszél.“ (Gondolatok, 1670.)

A megváltás gondolata súlyosabb problémát vet fel. Ha Isten engesztelni akart az emberiség bűneiért, tehát az egész emberiség vezeklését akarta magára vállalni . . . nem kellett-e akkor magának Istennek emberré lennie?

Emberré akart lenni, és — ez 2000 év óta a keresztények biztos meggyőződése! — Jézus Krisztusban Isten valóban megjelent az emberek között. A világtörténelem legnagyobb eseménye ez: Isten megjelent a világban. Azóta Krisztus a középpont. Még a hitetlenek, még az ellenségei is elfogadják a világtörténelem felosztását születése előtti és utáni korra.

JÉZUS KRISZTUS — ISTEN?

Kimagasló ember! Vallási zseni! Isteni kegyelemmel felruházott egyén! . . . Ezt majdnem mindenki elismeri. Ebbe belemennek. Ezt még készek elfogadni. De Isten? . . . Ezt nem tudják, ezt nem akarják elhinni. Ez a nagy botránykő. És azt sem akarják megérteni, hogy az egész kereszténység ezen a kérdésen nyugszik, s ezt maga Jézus adta fel egyszer: „Mit tartotok ti a Messsiásról?“ (Máté 22, 42.)

Isten az a Názáreti Jézus, aki inségben és szegénységben született, aki rablók és rabszolgák szégyenletes halálával halt meg? Ki tudja ezt elhinni? Nem könnyű dolog.

Mégis számtalan millió ember meg volt róla győződve, kezdve apostolain és tanítványain, akik bejárták az akkor ismert világot, hogy hirdessék az örömhírt. Sokan elhitték. A százakból ezrek, százazrek, majd milliók lettek s a hívők száma állandóan szaporodott a földkerekségen. Számtalan ember Neki szentelte életét, meghalt a hitéért. Megszámlálhatatlan a szentek, mártírok és hitvallók, papok és szerzetesek, lovagok és keresztes vitézek, misszionáriusok és szerzetesek száma, akik Jézus hívását követték és minden évszázadban újak meg újak születnek. Előkelők és alacsony származásúak, gazdagok és szegények, egészségesek és betegek, koronás fők és koldusok, tudósok és művészek, hadvezérek és politikusok, közgazdászok és technikusok, polgárok, parasztok és a Föld minden országának munkásai hajoltak és hajolnak meg az Istenember, Jézus Krisztus előtt. Értelmetlen lenne a hitük?

Vessünk ismét egy pillantást a történelemre. Ha igaz az, hogy Jézus Krisztussal Isten lépett a történelembe és azóta Egyházában tovább él, akkor ezt bizonyítani kell a történelemnek. Megteszi-e ezt? Lássuk csak!

A választott nép

Míg a régi népek mind elhagyták az egy Istenben való hitet, csodálatos módon egyetlen kis nép őrizte meg, Izrael népe. Ez csak az isteni Gondviselés és kormányzás elfogadásával magyarázható. Mert Izrael népe saját természetes hajlamai ellenére őrizte meg az egy, a világ felett álló Istenben való hitét. Időről-időre csodálatos módon vallása zsenik emelkedtek ki soraikból, a próféták, úgy hogy a világ egy helyén olyan tiszta fogalmakat őriztek meg Istenről s vallásról, hogy a görög szellemóriásoknak, Platonnak és Aristotelesnek gondolatai velük össze sem mérhetők — mindaddig, amíg el nem jött a történelemnek az a korszaka, amiről írva van: „Midőn az idők teljessége elérkezett . . .“

Jövendölések

Izrael prófétái sok századdal Jézus születése előtt megjövendölték az Istenember eljövetelét, sőt gyakran még életének legkisebb részleteit is.

Amikor Izrael népe elveszti függetlenségét s a második jeruzsálemi templom már áll, a 70. év-hétben a Dánieltől megadott jel után, Betlehemben egy gyermek születik egy szűztől, aki annak ellenére, hogy gyermeke van, szűz marad. Ábrahám, Izsák, Jákob és Dávid ivadéka lesz. Egyiptomba kell mennie, de onnan visszajön. Alázatban, jámborságban és engedelmisségben nő majd fel. Később elhagyja a szülői házat és bejárja Palesztínát. Mindenkivel jót tesz. Útjában a vakok látnak, a süketek hallanak, a bénák pedig ismét járnak. A hatalmasok ellen lép fel, a kis emberekbe bátorságot önt, a szenvedőket vigasztalja. E jótétemények ellenére a vezetőemberek mindig jobban gyűlölik. Arra törekszenek, hogy elpusztítsák. Keresnek és találnak egy árulót, akinek 30 ezüstpénzt adnak. Csak egy diadalmas nap lesz osztályrésze. Szamárháton, örömhimnuszok közepette vonul

a nép élén Jeruzsálemben. Aztán győz a gyűlölet, elfogják. „Vétkeinkért, gonosztetteinkért sebesítik és verik meg“, jövendőli Kr. U. sz. előtt 700 évvel Izaiás próféta, és „elpusztítják, mert ő maga akarja.“ „De nem nyitja ki a száját, mint a bárány, amelyet a vágóhidra visznek, vagy amely elnémul nyirói előtt.“ Olyan lesz, mint „egy féreg, amelyet eltaposnak“. Átlyukasztják kezeit és lábait, és ecetet adnak neki inni. Elosztják ruháit maguk között és sorsot vetnek köntösére. Ami halála után történik, azt is elbeszélik. Ekkor veszi kezdetét felmagasztalása. Egy hadsereg elfoglalja Jeruzsálemet és lerombolja templomát. Annak a népnek a fiai, akik a Messiást elvetették, szétszóródnak a világ minden tájára. Mindenfelé bolyonganak, de fennmaradnak a világ végéig. De a Halott birodalma megnövekszik, a népek egymásután belépnek ebbe a birodalomba és uralmának soha sem lesz vége.

Amit Mikeás, Izaiás, Dániel, Jeremiás, Aggeus, Zakariás és Malachiás próféták megjövendöltek, teljesült. „Ha csak egyetlen ember írt volna olyan könyvet, melyben Jézus Krisztus életét megjövendöli — mondja Pascal, — és Jézus Krisztus valóban megjelent volna abban az időben és azon a módon, ahogy megjövendölték, akkor ez végtelen szellemi erő bizonyítéka volna. De itt többről van szó. 4000 éven keresztül az írók egész sora egyöntetűen és eltérés nélkül adja hírül ezt az eseményt.“

Ezek nem kétértelmű jövendölések, amilyenek a pogány orákulomok, sem mámor vagy izgatott elragadtatás eredményei, hanem Isten kegyelemtervének alázatos emberi szavakkal való kimondása, mind jobban leleplezve és bemutatva az Eljövendő birodalmát, míg Izrael utolsó prófétája, Keresztelő Szent János megjelenik és hírül adja: „Utánam jön az, aki hatalmasabb nálam. Arra sem vagyok méltó, hogy saruszíját megoldjam. Ő Szentlélekkel és tűzzel fog megkeresztelni titeket.“

A nagy titok

Augusztus császár uralkodása alatt érkezett el az óra. Az Istenember megjelent. A világ minden asszonya közül a názáreti tiszta szüzet, Máriát, választotta ki anyjának. És Mária megszülte Jézust, aki titokzatos módon egyszerre Isten és ember. Benne lakozik az Istenség teljessége, de egyúttal a tökéletes emberi természet is a sajátja, testtel és lélekkel. Nekünk embereknek ezt a titkot alázattal és hálával kell elfogadnunk.

Az első emberpár olyan akart lenni, „mint Isten“, Isten azonban irgalmas volt s olyan akart lenni, mint mi, velünk mindenben egyforma, csak a bűnben nem. Az elképzelhetetlenül tökéletes Isten magára vette az emberi természet és emberi élet szűk korlátait, magára vette a szegénységet, elhagyatottságot, testi és lelki szenvedéseket és a halált. Ő, aki büntelen volt, elviselte értünk a bűn minden következményét. Lehetett volna-e Isten nagylelkűbb?

Tökéletesség

Ha Jézus életét tanulmányozzuk, akkor olyan tökéletességet ismerünk meg benne, amilyennel más ember eddig nem rendelkezett. Életében és munkálkodásában a vétek leghalványabb nyoma sem fedezhető fel. Mikor azt kérdezte: „Ki tud közületek engem bűnnel vádolni?“ — elnémultak eltlenségei. Péter írja Róla: „Ő bűnt nem követett el. Szájában hamis szót nem találtak.“ Bírāja, Pilátus, a római helytartó, mondta: „Semmi vétket sem találok benne . . . Ártatlan vagyok ez igaznak vérében . . .“ És az áruló Júdás, mielőtt kétségbeesésben öngyilkos lett, felkiáltott: „Vétkeztem, mert elárultam az igaz vért.“

Krisztusban a legnagyobb emberi erények összessége egyesült csodálatos módon. A legalázatosabb volt, de alázatossága soha sem volt férfiatlan gyengeség. Tele tetterővel, sohasem mutatott méltatlan

keményiséget, még kevésbé nemtelen büszkeséget. Erkölcsi követelményei világosak és kérlelhetetlenek voltak. Félelem nélkül állt szemben ellenségeivel: „Én vagyok. Ha tehát engem kerestek, engedjétek el ezeket.“ A nép hatalmasaival, az írástudókkal és farizeusokkal szemben szent haraggal lépett fel. Fenséges tekintetétől porba hullottak a római katonák. Másrészt oly szeretettel és meghittséggel szólt az emberekhez, hogy még a megátalkodottabb szívek is megnyíltak előtte. A nyilvános bűnösökkel egy asztalhoz ült, a házasságtörő asszonyt megmentette a megkövezéstől és a kereszten azt mondta a latornak: „Még ma velem leszel a Paradicsomban.“ „Körüljárt jót cselekedvén“ — írja róla az evangélista. És Pál nyíltan mondja: „Megjelent Istennek jósága és emberszeretete Üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak arcán.“

Krisztus szavai egyedülállóan erőteljesek és mélyek, — minden idők minden emberéhez szólnak. Ezek nemcsak emberi szavak, ez Isten szava. És ha Föld és Ég el is múlnak, ezek nem múlnak el soha.

Jézus az emberré lett Istenfia. Így tanítja az Egyház. Ő az isteni Szentháromság második személye, aki a Szentlélek ereje által, Szűz Máriától emberi testet és természetet vett magára, hogy végrehajtsa Atyja örök végzését, a megváltást.

„Igen, én vagyok . . .“

Jézus félreérthetetlenül bizonyosságot tett magáról e szókkal: „Én és az Atya egy vagyunk.“ „Most dicsőíts meg engem Te, Atyám, Magadnál, azzal a dicsőséggel, melyben részem volt Nálad, mielőtt a világ lett.“ — „Amint az Atya halottakat támaszt föl, és életre kelt, úgy a Fiú is életre kelti, akit akar.“ „Én vagyok a világ világossága.“ „Én vagyok az Út, Igazság és az Élet.“ „Senki sem jut az Atyához, csak én általam.“ Az egész Újszövetségben nyomon követhetjük ezeket a bizonyosságtételeket.

„Te vagy a Messiás, az élő Isten fia“ — vallotta

meg Péter. Az Úr így felelt: „Boldog vagy . . . Nem test és vér nyilatkoztatta ki ezt neked, hanem az én menyeyi Atyám.“ Tamás így kiált: „Én Uram, én Istenem.“ Megbocsátotta a bűnöket, amit csak Isten tehet. A bíró kérdésére, hogy ő-e Krisztus, Isten fia, ünnepélyesen felelte: „Igen, én vagyok.“

Cselekedetei csakúgy bizonyítják istenségét, mint szavai. Saját erejéből betegeket gyógyított meg és halottakat támasztott fel. Parancsolt a természet erőinek és törvényeinek.

Csoda — lehetetlen?

Majdnem valamennyi újkori szellemi irányzat elvetette a csoda lehetőségét. Megpróbálták természetes úton, allegorikusan és mítikusan magyarázni. De a csoda valóság. Emberi értelemmel természetesen nem fogható fel. Minden természeti eseményt fölülmúl. Alapja egy közvetlen, szabad, mindenható isteni cselekedet. Mivel sok embernek nincs helyes Isten-fogalma, azért utasítják el manapság annyian a csodát. Csak a világtörvénynek tulajdonítanak mindenhatóságot. Az ú. n. világtörvény csak „a természetben megfigyelt egyforma, vagy majdnem egyforma jelenségek ismétlődése alapján alkotott ,törvény‘ “ (Wendland). Ezt azonban Isten rendkívüli, magasabb célok érdekében megmásíthatja.

Tagadhatatlan, hogy van olyan csoda-hajhászás, amely miatt a csodákban való egészséges hit hitelét veszttette. Különösen a kereszties hadjáratok óta burjánoztak el a vallásos irodalomban a csodamesék. De az Egyház erélyesen közbelépett. A csodák vizsgálatában a legszigorúbb mértéket alkalmazza és az általa el nem fogadott csodák leírásának terjesztését a legszigorúbban tiltja. A katolicizmus semmiesetre sem „csodákban hívő“, — de sok ember az, katolikus és nem katolikus egyaránt.

Aki Krisztus csodáit tagadja, nem veszi figyelembe, hogy azok történelmileg be vannak bizonyítva. Az evangéliumok megállták a tudományos

kritika ellenvetéseit. Ezek teljes értékű történelmi források, nem legendák, ahogy sokan vélik. Krisztus tehát nem egy ködbe vesző múlt mondai alakja, élete a történelem fényes napvilágánál folyt le.

A kereszténység ellenségei mindent megpróbáltak, hogy az Evangélium Krisztus-képét megcáfolják. A legbalgább ötletekkel állottak a világ elé: Krisztus egyáltalában nem élt. Csaló, mások szerint örült. Az ilyen hóbortokat nem vehetjük komolyan. Mert vitathatatlan: ha életszentségét tekintjük, szó sem lehet csalási szándékról. Ha bölcsességét tekintjük, személyével kapcsolatban sem képzelhető el alapvető tévedés. Krisztus a világ legnagyobb csodája és az is marad. Ezért áradt Belőle oly hatás, aminőt merőben emberi akarattal és képességekkel soha senki el nem érhetett volna.

Én vagyok az Út

Sokan azt mondják, hogy lehetünk keresztények, anélkül, hogy Krisztus istenségében hinnénk. Ez azonban lehetetlen. El lehet ismerni és ajánlani Krisztus parancsait, mint a legmagasabb és tökéletes erkölcsiség követelményeit. De Krisztust valóban úgy követni, ahogy ő kívánja, csak az tudja, aki hisz benne. Csak aki felismeri, hogy Krisztus valóságos Isten, és azért jött a világra, hogy megváltson bennünket, az tudja csak teljesen magára vállalni a keresztény életet.

Krisztus tőlünk megtérést, gyökeres életváltoztatást kíván. Nem egészség, gazdagság, tudás, hatalom és élvezet a kereszténység végső célja, hanem „szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jószág, hűség, szelídség és önmegtartóztatás“ (Gal. 5, 23), végeredményben a teljes életközösség Istennel.

Az örömhír

Isten belépett a világba és megszentelte azt. Ez a kereszténység örömhíre. Ezért nem szomorú a keresztény, hanem vidám. Mennyire megrázóan pesz-

szimisztikus volt ezzel szemben az antik ember világszemlélete! A keresztény számára a Megváltó születési ünnepe alkalom az újjongó öröme, még akkor is, ha a legnagyobb nyomorban él. A Megváltó eljövetele minden nép leghőbb vágyának teljesedése. „És az Ige testté lőn, és miköztünk lakozék“, — így imádkozik az Egyház az egész világon számtalan oltárnál a szentmise végén és a hívő embermilliók e szavakra hálátelten borulnak térdre. Számuk állandóan nő. Voltak idők, amelyek megőrzésként tartották a hit alapjait. De a hit erősebb volt. Időnkint nagy részek szakadtak le az Egyház testéről. De utána annál jobban fellendült a hitélet. Látszólag egész országok vesztek és vesznek el az Egyház számára. Krisztus országa a lelkekben mégis feltartóztatlanul terjed.

Az Egyház

Az Egyház a továbbélő Krisztus. A megkeresztelt látható kegyelmi közössége. Befogad azonban láthatatlan kegyelmi közösségébe ezen túl minden embert, aki jóhiszeműen teljesíti Isten akaratát. A katolikus Egyház a teljes igazság őrzője és minden kegyelem közvetítője. Az Egyház az üdvösséghez vezető út. Azonban aki saját hibáján kívül nem tud erről az útról, vagy tévesen ismeri, az ennek ellenére bekapcsolódik az Egyház kegyelmi áramába és üdvözülhet. Csak az zárja ki magát az üdvösségből, aki az igazságra és jóra törekvést elhanyagolja és ebben a magatartásban megmarad.

A tudatlanság és gyűlölködés azért gyalázza és gúnyolja az Egyházat, mert magát „egyedül üdvözítő“-nek nevezi. Aki azonban ismeri az Egyház tanítását, kénytelen elismerni, hogy fenköltésben és nagyságban utólérhetetlen. Hogy ki tartozik a Krisztus által megváltott láthatatlan kegyelmi közösséghez, azt csak Isten tudja egyedül. És arról sem szerezhet a földön bizonyosságot senki sem, hogy

egy emberi lélek örökre elkárhozik-e, avagy sem.

A keresztény a világban él, de nem a világért, hanem a neki kinyilatkoztatott Országért, amelyet Isten azoknak készített, akik akaratát teljesítik. De ezt ebben a világban munkálkodva kell kiérdemelnie. A keresztény Isten akaratának veti alá magát: „A Te akaratod teljesedjék, ne az enyém!” Tudja, hogy Isten jóságos atya, aki mindent a legjobban rendez el, még akkor is, ha mi azt nem is vesszük észre. Egyetlen hajunkszála sem görbülhet meg az Ő tudta és akarata nélkül. Mert Isten Mindenható és Mindentudó. És Isten a Szeretet: ha megengedi, hogy szenvedjünk, szeretetből teszi.

A szenvedés értelme

A keresztény ember a szenvedést is mint Isten ajándékát fogadja saját megtisztulására és üdvösségére. Istenre hagyatkozik és mindenkorbennebizik. Ha Isten szenvedést küld rá, azt úgy tekinti, hogy Isten próbára teszi. Bűneire és hibáira gondol, gyengeségére, kudarcaira és a szenvedést mint üdvöt hozó vezeklést fogja fel. Egykor Krisztus is, az egészen büntelen és tiszta Krisztus is szenvedett értünk a kereszten, többet szenvedett, mint bármelyik ember, ártatlanul, mint még senki közülünk! Pál apostol mondta: „Az Istent szeretőknek minden javukra szolgál!” Így a szenvedés is. Aki Isten ajándékeként fogja fel, már meg is birkózott vele. Gyümölcsöző lesz a számára, áldásává lesz már a földön és örök üdvösségére szolgál a túlvilágon.

A szenvedő keresztény szeme előtt mindig ott lebeg a Keresztrefeszített képe. Számára a legnagyobb dicsőség és boldogság, ha Krisztushoz hasonlóná válik. Nem a földi hírnév után fut: inkább kicsi és lenézett lesz a világ előtt, de nagy az Isten előtt. Nem lettünk-e tanui az emberi gőgnek és bukásnak? Csak Istennel lehet nagyvá az ember. Ha Istennel szembehelyezkedik, magát és munkáját teszi tönkre.

A keresztény hívő nincs egyedül. Mellette áll egy közösség, minden korból és minden népből, élén az Istenanyával, soraiban szentekkel, hitvallókkal és vértanúkkal és mutatja neki az utat. Az Egyház pedig, minden hívők édesanyja, bőséges kegyelem-eszközeivel segíti célja felé.

A krisztusi hitből erő és vigasztalás sugárzik. „A győzelem, amely a világot legyőzi, a mi hitünk!” A keresztény ember Krisztus igazságába, Krisztus tanításába, Krisztus Egyházába vetett rendületlen hite szerint alakítja életét. Ez a hit győzedelmeskedik mindenek felett. Az Egyház életében előforduló — és emberi közösségben természetes — emberi gyarlóságok ezen mit sem változtatnak.

A keresztény elfogadja a szenvedést, mert sohasem találja értelmetlennek. Tudja, hogy az Ádám-mal bűnbeesett emberiséget Krisztus megváltotta, tudja, hogy az üdvösség útja a kereszttel, tudja, hogy amíg ezen az úton jár az Istenember példája szerint, részt vesz az Ő megváltói munkájában, kiegészíti ezt és részesül az ígéletben, amit az Üdvözítő nekünk adott: az örök, boldog élet ígéletében!

A hit kegyelem dolga

Az elveszett Paradicsomot nem lehet többé visszahozni a földre. Egyedül Isten újíthat meg mindent. Úgy, ahogy Krisztus feltámadt halottaiból, úgy fogunk mi is feltámadni és az egész teremtett világ. Az Üdvözítő eljövetele óta sok millió ember él ebben az erős hitben, és ezek sohasem estek kétségbe. Ma is milliók élnek ebben a hitben. „RESURRECTURIS“ (A feltámadóknak), olvashatjuk a keresztény temetők kapuin.

Ha emberi esztelenség gyalázza, vagy semmibe veszi ezt a hitet, ez az élet legnagyobb tragédiája. A gőg, hiúság, önelégültség, érvényesülési vágy, büszkeség és mohóság, lustaság és félelem, az alacsony ösztönök vonják el rendszerint az embert attól, hogy az igazságot keresse és megismerje, hogy

az igazságnak éljen. Aki megismerte önmagát, tudja ezt jól. Gyakran csak az öregkor tapasztalatai, vagy egy nagy szenvedés megrázkódtatásai juttatják el a lelket a hit kegyelméhez.

„Bár megismerném magamat, — bár megismernelek Téged!“ — imádkozik Istenhez Szent Ágoston. Mindent megkapunk Istentől, amit igaz szándékkal kérünk. Ha tisztaszívűek és jóakaratók vagyunk, állandóan élvezhetjük kegyelmét.

TARTALOMMUTATÓ

Abszolútum	43	Egyház	55 skk.
agy és gondolkodás	16	Egyház, egyedül üdvözítő	55
agyvelő fejlődése	12	Egyház, továbbélő Krisztus	55
anyagi folyamatok	44	Egyházban gyarlóságok	57
Aristoteles	49	Einstein Albert	4, 25, 43
atomfizika	4, 44	ember – fejlett állat?	12
Ágoston, Szent	5, 10, 58	ember származása	3, 17
állati etika	19, 20	emberpár, első	45, 51
állatok beszéde	16	emberi sors és természeti rend ellentéte	31
állatok lelki élete	13	emberszábasu majom	12
baktériumok	7	emberi szellem tevékenysége	16
Bavink Bernhard	21	eredeti bűn	45
Biblia és természettudomány	3, 4	erkölcsiség	19
bibliai teremtéstörténet	5, 6, 11, 45	erkölcsiség és istenhit	19
Bruyère, La	28	erkölcsi világrend	30
Buddha	39	existencializmus	33
Büchel	45	élet értelme	26
Cicero	27	élet keletkezése	6
Cyrill, Alexandriai	31	Feldmann J.	37
csoda	53	feltámadás	57
Dacqué Edgar	9	fejlődéselmélet	5, 9
Darwin	12, 21	Fényes	44
darwinizmus	11	filozófusok	1, 2
Dennert Eberhard	9	Fischl	16
Dirac	44	fogalomalkotás, állatoknál?	17
diszharmónia, emberi	46	folyékony kristály	7
Divini Redemptoris	41	Formenkreislehre	9, sk.
Eddington	44		
Ehrenfest-Afanassjewa	44		

Friedmann	44	Linné Károly	24
Galilei	4, 5, 8	logika	15
Gauss Károly Frigyes	30	materialisták	4, 8
germán vallás	39	materializmus, materia-	
gondolkodás	15	lista világnézet	21, 29, 30
Haeckel Ernst	10	megismerés	16
halál	23, 26	Megttestesülés titka	51, 55
halhatatlan lélek	23, 32	megtérés	54
halhatatlanság hite	27, skk.	megváltás utáni vágy	46
Hartmann Max	9	megváltás-vallások	39
Heisenberg Werner	4	megváltás, politikai	40
hit és tudás	32	messiási jövendölések	49
hit kegyelem dolga	57	Mit brennender Sorge	41
hőhalál	44	monizmus, materialista	40
Hubble	44	monotheizmus	20
Isten és ember	45	Moszkowski	25
Isten, teremtő	43	mutáció-elmélet	11
istenfogalom	39	Neandervölgyi ember	18
Izrael	49	Nernst W. H.	4
Jeans	21, 44	Newton I.	4
Jézus Krisztus	48, skk.	Nietzsche	28, 39
— a történelemben	47, skk.	Non abbiamo bisogno	41
— bizonyága szavaival	52	Ostwald Vilmos	40
— „ cselekedeteivel	53	önámítás a hit?	28
— csodái	53	önismeretből istenisme-	
— istensége	48, skk.	retre	58
—, mellette vagy ellene?	42	önmegváltás	39, 41
— parancsai	54	ősi kinyilatkoztatás	38
— tökéletessége	51	ősnemződés	7
Jordan	44	öszönök	20
káosz	25	Paradicsom	45
Kepler János	24	Paradicsom és bűnbeesés	37
keresztény a világban	56	Pascal	14, 47
kereszténység örömhíre	54	Pasteur	25
keresztviselés	57	Pithecanthropus	18
kinyilatkoztatás,		Planck Max	9, 30
természetes	32	Platon	49
— természetfölötti	34 skk.	Plotkin	45
Kleinschmidt Ottó	9	proféták	49
Kolping	27	protoplazma	7
Kopernikus	5, 8	quantumelmélet	4, 30
koponyaleletek	18	Robertson	44
kozmosz	25	Sitter, De	44
kultúra az állatoknál?	18	Sokrates	31
lamarckizmus	11	Sophokles	22
lelkiismeret	13	Söderblom	27
Lemaitre	44	Spencer Herbert	19
létünk értelmetlensége	33	Schopenhauer	39

származáselmélet	3, 9	történelem	34
szellem és anyag	17	történelem értelme	35
szellemi fejlődés	14	túlvilág tagadása	31
személyiség tudata	23	Übermensch	39
szenvedés	46	vallás állatoknál	20
szenvedés értelme	56	vallás iránti közöny	22
szkeptikusok	32	vallás magánügy	22
szociális igazságosság	41	vallásüldözések	41
Sztanyukovics	45	választott nép	49
Tamás, Aquinói Sz.	10, 28	világ értelme	24
teremtés	43	világ harmóniája	33
természet Isten megnyi-		világkezdet	43
latkozása	9	Vries, De	11
természetfölöttiség	34	világvég	43
vallás	8	virusok	7
természettudomány és		Vogt	29, 31
Tertullian	42	Voltaire	26
test és szellem	14	Wendland	53
Tolman	44	Westenhöfer Max	9
totális rendszerek	41	Westphal W.	44

